

Tadeusz Wyskiel

Odpowiedzialność proboszcza w dziedzinie nauczania w świetle uchwał synodów polskich w latach 1983-2000

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 50/1-2, 253-297

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. TADEUSZ WYSKIEL

Wyższe Seminarium Duchowne, Rzeszów

ODPOWIEDZIALNOŚĆ PROBOSZCZA W DZIEDZINIE NAUCZANIA W ŚWIETLE UCHWAŁ SYNODÓW POLSKICH W LATACH 1983-2000

Treść: Wstęp. 1. Przepowiadanie słowa Bożego. 2. Katecheza szkolna i parafialna. 3. Środki społecznego przekazu. Zakończenie.

Misja Kościoła jest nierozłącznie związana z posługą nauczania, rozumianą bardzo szeroko, jako dokonywany na różne sposoby przekaz wiary. Sam zresztą Założyciel Kościoła rozpoczął swą mesjańską działalność od nauczania o królestwie niebieskim (por. Mt 4,17), dziełu temu poświęcił wiele miejsca podczas trzech lat publicznej działalności, a gdy posyłał swoich uczniów na cały świat wyznaczył im zadanie w słowach: „*Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody (...)*” (Mt 28,19). Jest zatem rzeczą zrozumiałą, że również apostołowie od samego początku łączyli swoje posłannictwo w Kościele z obowiązkiem nauczania.

Opierając się niewątpliwie na powyższych przesłankach teologicznych kodeksowy prawodawca kościelny zauważa, iż Lud Boży także dziś jednoczy się przede wszystkim przez słowo Boże, którego wierni mają prawo oczekiwać, a nawet domagać się z ust kapłańskich. Dlatego też, według tegoż ustawodawcy powszechnego, święci szafarze powinni bardzo cenić posługę przepowiadania, ponieważ ich podstawowym obowiązkiem jest głoszenie wszystkim Ewangelii Bożej.¹ W innym miejscu *Kodeks* przypomni, że to głoszenie należy do własnych zadań prezbiterów. Specjalnie zaś obowiązek ten spoczywa na proboszczach oraz na innych duszpasterzach, w stosunku do powierzonego im ludu.²

Głoszenie słowa Bożego odbywa się we wspólnocie Kościoła przy różnych okazjach i na różne sposoby. Najbardziej uroczystą formą przepowiadania jest głosze-

¹ Kan. 762 kpk.

² Kan. 757 kpk; Zob. J. Dudziak, *Kanoniczna rola proboszcza. Realizacja podstawowych zadań kościelnych: nauczania, uświęcania, rządzenia*, Tarnów 2001 s. 29-32.

nie w ramach liturgii, zwłaszcza podczas celebracji eucharystycznej. Przekaz ten przyjmuje wówczas najczęściej formę homilii, która jest w dokumentach kościelnych ostatnich czasów jakby specjalnie preferowanym sposobem głoszenia nauki o zbawieniu. Forma ta jest ze wszech miar zalecana, a nawet nakazywana w niedziele i święta, ale również dni powszednie mogą być czasem stosownym na głoszenie homilii.

Sprawowanie Eucharystii nie wyczerpuje całego życia Kościoła, bowiem przejawami jego kultu są również inne obrzędy liturgiczne i paraliturgiczne, połączone zwłaszcza z kolejnymi etapami i wydarzeniami w życiu człowieka. Jest rzeczą słuszną, aby momenty te były właściwie i należycie rozjaśniane przez słowo Boże, które również domaga się interpretacji w postaci głoszonej homilii.

Szczególną formą przepowiadania słowa Bożego są misje parafialne oraz różne formy działalności rekolekcyjnej. Uchwały synodalne przypominają i w tym zakresie obowiązki proboszcza.

Szerokim i niezwykle istotnym polem aktywności duszpasterskiej proboszcza jest nauczanie religii w szkole oraz katecheza parafialna. Choć proboszcz wyłącza się w tym dziele współpracownikami duchownymi czy świeckimi, to jednak on jest osobiście odpowiedzialny za organizację i poziom nauczania katechetycznego na wszystkich poziomach oraz za właściwą formację wiary przystępujących do sakramentów.

Warto zauważyć, że prawo kościelne czyni proboszcza odpowiedzialnym za przekaz słowa Bożego także tym, którzy nie korzystają ze zwyczajnej opieki duszpasterskiej, albo ze względu na okoliczności czy warunki życia są jej całkowicie pozbawieni. Ponadto troską proboszcza winno być dotarcie z orędziem ewangelicznym także do niewierzących na terytorium parafii, ponieważ i oni, na równi z wierzącymi, winni być objęci posługą duszpasterską.³

Tej posłudze może wydatnie pomóc korzystanie w codziennym apostołstwie ze środków masowego przekazu. Choć ich zastosowanie w duszpasterstwie parafialnym nie jest ciągle na miarę potrzeb i możliwości oddziaływania, to być może ustawy synodów polskich dostrzegają i w tym zakresie nowe wyzwania, wyznaczając zarazem kierunki rozwoju w tej dziedzinie.

1. Przepowiadanie słowa Bożego

Odpowiedzialność za przepowiadanie słowa Bożego spoczywa w diecezji przede wszystkim na biskupie oraz na proboszczach, którym jako właściwym pasterzom powierzono pieczę nad duszami w określonej części Kościoła. Probosz-

³ Kan. 771 § 1-2 kpk.

czowie zaś w wykonywaniu tego zadania są wspomagani przez swoich pomocników, dzięki czemu słowo Boże może być głoszone wszystkim.⁴

Najbardziej zwyczajnym sposobem przepowiadania jest objaśnianie tekstów liturgicznych podczas liturgii eucharystycznej w niedziele, dni świąteczne czy nawet codzienne, lub z racji sprawowania innych sakramentów albo sakramentaliów.

1.1. Homilia mszalna

Zwyczajną i obowiązującą formą przepowiadania jest wykład treści objawionych podczas zgromadzeń eucharystycznych, zwany od pierwszych wieków chrześcijaństwa homilią. Dzięki posoborowej odnowie biblijnej i liturgicznej ten sposób ewangelizacji zarówno w teorii, jak i w praktyce bardzo zyskał na znaczeniu.⁵

1.1.1. Obowiązek głoszenia homilii

Ustawodawca Kościoła omawiając podstawowe obowiązki proboszcza na pierwszym miejscu stwierdza, że jest on obowiązany zatroszczyć się o to, aby przebywającym w parafii głoszone było słowo Boże. Dlatego też winien zabiegać, aby wierni byli należycie pouczani o prawdach wiary, zwłaszcza poprzez głoszenie homilii w niedziele i święta nakazane oraz przez nauczanie katechetyczne.⁶ Powyższa norma kodeksowa, przedkładając ponad inne obowiązki przepowiadania, precyzuje zarazem, iż jego zwyczajną formą jest głoszenie homilii liturgicznej, która wśród innych form zajmuje szczególne miejsce. W świetle tej dyspozycji nie można sprawować Eucharystii w niedziele i święta nakazane, z udziałem ludu, podczas których nie byłaby głoszona homilia. Jednoznaczne stanowisko w tej sprawie zostało wypracowane już w pierwszej fazie *Soboru Watykańskiego II*, który w pierwszym ogłoszonym przez siebie dokumencie zawarł następujące pouczenie: „*Jako część samej liturgii zaleca się bardzo homilię, w której z biegiem roku liturgicznego wyklada się na podstawie tekstów świętych tajemnice wiary i zasady życia chrześcijańskiego. Bez poważnego powodu nie należy jej opuszczać we Mszach odprawianych w niedziele i święta nakazane przy udziale wiernych*”.⁷

⁴ Dekret *Christus Dominus* nr 30.

⁵ Zob. obszernie na ten temat: W. Broński, *Homilia w dokumentach Kościoła współczesnego*, Lublin 1999 s. 29.

⁶ Kan. 528 § 1 kpk; S. Dubiel utrzymuje, że na gruncie polskiego prawa partykularnego prekursorem tego sformułowania był biskup lubelski M. L. Fulman (1866-1945): Zob. S. Dubiel, *Administracyjne i duszpasterskie zadania proboszcza w diecezji lubelskiej w świetle decyzji prawodawczych biskupa M. L. Fulmana*. Wiadomości Archidiecezji Lubelskiej 75: 2001 nr 2 s. 448-456.

⁷ Konstytucja *Sacrosanctum Concilium*, nr 52; Zob. kan. 767 § 1 kpk.

Dokumenty synodalne okresu posoborowego przejmują w całości doktrynę w zakresie przepowiadania oraz wynikające z niej najnowsze normy prawne. Zwracają one niejednokrotnie uwagę na szansę jaką daje wychowawcze oddziaływanie właściwe ukształtowanego zgromadzenia liturgicznego, w którym homilia jest bardzo istotnym elementem przekazującym orędzie zabawienia, budującym wspólnotę wiernych oraz wspólnotę z Chrystusem.⁸ Dlatego też ustawodawcy Kościołów lokalnych, przypominając normy powszechne, zgodnie postanawiają, że w niedziele i święta nakazane, podczas wszystkich Mszy św. z udziałem wiernych należy głosić homilię w oparciu o Pismo Święte i sprawowane misterium, przybliżając w ten sposób tajemnice wiary i zasady życia chrześcijańskiego⁹. Identyczną normę w sprawie obowiązku głoszenia homilii w niedziele i święta przypomina *II Polski Synod Plenarny*, który poprzez uchwały zmierza do ujednoczenia praktyki duszpasterskiej we wszystkich diecezjach.¹⁰ Choć zasadniczo nie ma wśród duszpasterzy wątpliwości co do tego obowiązku, to jednak jego przypomnienie ustawą wyższego rzędu z pewnością przyczyni się do ugruntowania przekonania o wyjątkowym znaczeniu tej powinności duszpasterskiej.

Przepowiadanie słowa Bożego w formie homilii nie jest bynajmniej zarezerwowane tylko dla niedzielnej czy świątecznej Eucharystii. Prawo powszechne ustanawia tu następującą zasadę: „*Gdy jest odpowiednia liczba wiernych, bardzo zaleca się homilię także w Mszach św. odprawianych w ciągu tygodnia, zwłaszcza w okresie Adwentu, Wielkiego Postu, albo z racji jakiegoś święta lub wydarzenia żałobnego*”.¹¹ Odwołując się do powyższej normy ustawodawcy kościołów lokalnych słusznie stoją na stanowisku, że z racji liczniejszego udziału wiernych we Mszy św. nie należy odmawiać im możliwości wysłuchania choćby krótkiej homilii. Odnoszą to najpierw do Mszy św. obrzędowych, o czym będzie mowa poniżej. Zalecają ponadto głoszenie słowa Bożego we wszystkie dni Adwentu, Wielkiego Postu czy nawet Okresu Wielkanocnego. Ustawy synodalne potwierdzają coraz częściej spotykany zwyczaj przepowiadania podczas Mszy św. w pierwsze piątki czy soboty miesiąca, czy także w inne dni roku liturgicznego, zaznaczone liczniejszym udziałem we Mszy św. Ta bowiem okoliczność jest wystarczającym uzasadnieniem powinności głoszenia ho-

⁸ *Poznański Synod Archidiecezalny 1992-1993, Dokumenty*, Poznań 1994 s. 92 i 96.

⁹ *II Synod Diecezji Częstochowskiej, Częstochowa 1987* (mps) st. 1.3.2. s. 26-27; *XLII Synod Diecezji Płockiej, Płock 1991* st. 271 s. 122; *Synod Archidiecezji Przemyskiej 1995-2000, Przemyśl 2000* st. 244 § 1 s. 84; *IV Synod Diecezji Tarnowskiej, Tarnów 1990* st. 9 § 1 s. 72; *Statuty Archidiecezji Lwowskiej w Lubaczowie, Lubaczów 1990* (mps) st. 9 § 1 s. 24; *III Synod Diecezji Kieleckiej 1984-1991, Kielce 1992* s. 214; *I Synod Diecezji Łowickiej, Łowicz 1998* st. 131 s. 45-46.

¹⁰ *II Polski Synod Plenarny, Poznań 2001* st. 90 s. 206.

¹¹ Kan. 767 § 3 kpk.

mili przez proboszcza lub jego współpracowników.¹² *Synod Plenarny* również nie zacieśnia zdefiniowanego przez *Kodeks* obowiązku głoszenia homilii do niedzieli oraz świąt obowiązkowych, ale podobnie rozciąga to zobowiązanie na Msze św. obrzędowe, na okres Adwentu, Wielkiego Postu i Okresu Wielkanocnego oraz na wszystkie okazje, gdy wierni licznie uczestniczą w Eucharystii.¹³

Nałożony na proboszcza przez prawo kodeksowe obowiązek nauczania swoich parafian został następnie potwierdzony, a nawet rozszerzony przez ustawy synodalne, które głosiciela słowa Bożego zobowiązują lub co najmniej zachęcają do przepowiadania, ilekroć podczas zgromadzeń liturgicznych znajdzie się większa liczba słuchaczy. Mamy tu do czynienia z jednej strony z normą, ale z drugiej strony z oczekiwaniem od proboszcza i jego współpracowników duszpasterskiej gorliwości w przepowiadaniu zbawienia.

1.1.2. Sposób przepowiadania

Należy stwierdzić, że ustawy synodalne nie są zasadniczo podręcznikiem teologii pastoralnej, ani zbiorem reguł poprawnego kaznodziejstwa. To nie przeszkadza jednak, że w dokumentach synodalnych spotykamy wiele bardzo trafnych i przemawiających sugestii pod adresem głosicieli słowa Bożego.

Wypada zauważyć, że ustawodawcy mówią z wielką troską o odpowiedzialności za głoszone słowo. Zatróskanie to wynika z faktu, że słowo, które jest nośnikiem treści objawionej napotyka dzisiaj na wiele przeszkód w dotarciu do słuchacza. Choć z drugiej strony – jak nauczał papież Paweł VI – „*głoszenie Ewangelii ludziom naszych czasów, pełnym nadziei, ale również często nękanym lękiem i trwogą, należy uważać bez wątpienia za służbę świadczoną nie tylko społeczności chrześcijan, ale całej ludzkości*”.¹⁴

Mając to na uwadze ustawodawcy synodalni przykładają duże znaczenie do przygotowania przez kaznodziejów wygłaszanych tekstów, a zaniedbywanie tego obowiązku, tj. głoszenie słowa Bożego bez uprzedniego przygotowania, oceniają jako poważne uchybienie moralne. Przygotowanie homilii powinno się zacząć modlitwą, czytaniem i rozważaniem słowa Bożego, czytaniem komentarzy do tekstów biblijnych oraz dokumentów Magisterium Kościoła. W umyśle kaznodziei prawdy przeczytane, a następnie poddane medytacji, winny przybrać formę ewangelizacyj-

¹² *IV Synod Diecezji Tarnowskiej* st. 9 § 1 s. 72; *Statuty Archidiecezji Lwowskiej w Lubaczowie* st. 9 § 1 s. 24; *III Synod Diecezji Kieleckiej* s. 214; *Poznański Synod Archidiecezjalny* s. 72.

¹³ *II Polski Synod Plenarny* st. 90 s. 206.

¹⁴ Paweł VI, *Adhortatio apostolica Evangelii nuntiandi* nr 1. AAS 68:1976 s. 1-76; Por. A. Michalik, *Duszpasterstwo wczoraj, dziś i jutro. Część II. Wybrane zagadnienia duszpasterskie*, Tarnów 1997 s. 148.

nego apelu, aktualizującego czytania mszalne w kontekście sprawowanego misterium. Dlatego też pierwszorzędnym źródłem posługi słowa Bożego powinno być Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu. Dokumenty synodalne bardzo chętnie odwołują się zachęty Ojców Soboru, aby wszyscy duchowni, którzy zajmują się pracowicie posługą słowa, dzięki wytrwałej lekturze i starannemu studium przylgnęli do Pisma Świętego, aby żaden z nich nie stał się próżnym głosicielem słowa Bożego na zewnątrz, nie będąc wewnątrz jego słuchaczem.¹⁵

Toska o należyte przygotowanie homilii przejawia się również w postawieniu przez niektórych przynajmniej ustawodawców wymogu przygotowywania wystąpień na piśmie. W większości diecezji odnosi się on tylko do najmłodszych kapłanów, tj. przez kilka lat po święceniach kapłańskich, nie dotyczy więc zasadniczo proboszczów, niemniej wielu ustawodawców, zaleca nawet doświadczonym kaznodziejom, przygotowywanie na piśmie przynajmniej konspektu, co jest następnie przedmiotem wizytacji kanonicznej lub dziekańskiej.¹⁶

Treści przepowiadania kaznodzieja winien ponadto czerpać ze świadectwa Ojców Kościoła, z dokumentów Urzędu Nauczycielskiego, zwłaszcza z enuncjacji papieskich, uchwał soborowych, nauczania Stolicy Apostolskiej, z nauczania Episkopatu Polski, jak również miejscowego biskupa. W tym celu głosiciele słowa powinni systematycznie gromadzić te dokumenty jak również inne pomoce z zakresu teologii, biblistyki czy innych nauk użytecznych w przepowiadaniu. Także sama liturgia oraz sprawowane w ciągu roku misteria, powinny być przedmiotem medytacji kaznodziei oraz źródłem przepowiadania. Jest rzeczą oczywistą, co jednak przypominają niektóre ustawy synodalne, że przepowiadanie słowa Bożego powinno być dostosowane do środowiska. Wymaga to od kaznodziei znajomości warunków życia i problemów nurtujących słuchaczy. Z tego względu zalecana jest szeroko rozumiana współpraca ze świeckimi w przygotowaniu kazania. Pomocą mogą tu być kręgi biblijne i liturgiczne, w których można omawiać treści przygotowane do wygłoszenia albo już wygłoszone.¹⁷

¹⁵ Konstytucja *Dei verbum* nr 25; *II Polski Synod Plenarny* st. 74 s. 178; *XLII Synod Diecezji Płockiej* st. 266 s. 121; *II Synod Diecezji Częstochowskiej* st. 1.3.5. s. 29; *I Synod Diecezji Elckiej*, Elk 1999 st. 484 s. 82 i st. 508 s. 84; *III Synod Diecezji Kieleckiej* s. 164; *II Synod Diecezji Lubelskiej* 1977-1985, Lublin 1988 st. 83 s. 32; *IV Synod Diecezji Tarnowskiej* st. 4 § 1 s. 71; *Statuty Archidiecezji Lwowskiej w Lubaczowie* st. 4 § 1 s. 23; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej* st. 24 s. 12.

¹⁶ *II Synod Diecezji Częstochowskiej* st. 1.3.6. s. 29; *IV Synod Diecezji Tarnowskiej* st. 4 § 2 s. 71; *Statuty Archidiecezji Lwowskiej w Lubaczowie* st. 4 § 2 s. 23; *I Synod Diecezji Elckiej* st. 508 s. 84; *XLII Synod Diecezji Płockiej* st. 269 s. 122; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej*, *Statuty*, Włocławek 1994 st. 22 s. 12; *Synod Archidiecezji Przemyskiej* st. 248 s. 85; *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej*, Sandomierz 1999 st. 128 s. 192.

¹⁷ *I Synod Diecezji Elckiej* st. 485-486 s. 82; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej* st. 11 s. 9 i st. 18 s. 11.

Są to dość nowatorskie propozycje pod adresem głosicieli słowa Bożego, ale chyba bardzo skutecznie wspomagające konieczny dialog pomiędzy kaznodzieją a jego słuchaczami. Proboszczowie korzystający z tych form dialogu z pewnością dostrzegają jego błogosławione owoce.

Przykładając najważniejsze znaczenie do treści przepowiadania ustawodawcy kościołów lokalnych nie lekceważą bynajmniej formy przepowiadania. Homilia, według niektórych z nich, powinna zasadniczo wychodzić od doświadczenia życiowego, czyli od codziennych realiów, stawiając pytania, z którymi przychodzi do świątyni słuchacz słowa Bożego, starając się nawiązać z nim dialog myślowy. Na tym etapie winien zostać uwzględniony cały kontekst psychologiczno-społeczny tegoż słuchacza oczekującego na światło Boże i rozwiązanie jego ludzkich problemów. Następnym etapem winna być aktualizacja Bożego orędzia, czyli przełożenie myśli biblijnych na język współczesnego człowieka. Wreszcie homilia powinna ukazać praktyczne możliwości zastosowania słowa Bożego w życiu. Kaznodzieja powinien ponadto dołożyć wszelkich starań, aby słowo Boże przekazywać w sposób jasny, obrazowy, porywający, a zarazem refleksyjny.¹⁸

Uzasadnienie dla tak pojmowanego nauczania znajdują kaznodzieje oraz pasterze Kościoła w nauczaniu papieża Jana Pawła II, który zaleca, aby homilia „*prosta, przejrzysta, bezpośrednia, przystosowana, oparta i zakorzeniona w nauce Ewangelii, jak również wierna Urzędowi Nauczycielskiemu Kościoła, natchniona i wyrażona apostolską żarliwością, która jest dla niej czymś naturalnym, pełna dobrej nadziei, podsycająca wiarę, rodząca pokój i jedność*”.¹⁹

Nawet głęboka od strony treści, oraz bardzo poprawna pod względem formy homilia, nie poruszy wnętrza słuchacza, jeśli nie będzie za nią stało świadectwo życia duszpasterza. Ustawodawcy synodalni świadomi, że przepowiadanie jest szczególnym udziałem w posłannictwie Wcielonego Słowa, a jego owocność i skuteczność nie pochodzi od człowieka, ale z mocy Bożej, oczekują od kaznodziejów, aby byli nie tylko głosicielami Słowa Bożego, ale nade wszystko jego świadkami, gdyż – jak nauczał papież Paweł VI – „*człowiek naszych czasów chętniej słucha świadków aniżeli nauczycieli; a jeśli słucha nauczycieli, to dlatego, że są świadkami*”.²⁰

Dokumenty synodalne słusznie przestrzegają duszpasterzy, a wśród nich z pewnością na pierwszym miejscu proboszczów, aby unikali wszelkich poczynań, które

¹⁸ *III Synod Diecezji Kieleckiej* s. 164; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej* st. 20 s. 12; *Poznański Synod Archidiecezjalny* s. 71.

¹⁹ Paweł VI, *Adhortatio apostolica Evangelii nuntiandi* nr 43; *I Synod Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 2000 st. 154 s. 54.

²⁰ Paweł VI, *Przemówienie do członków Rady ds. Świeckich z 2 października 1974 r.* AAS 66: 1974 s. 568; *I Synod Diecezji Etckiej* st. 482 s. 81; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej* st. 24 s. 12.

mogą zaciemnić blask słowa Bożego, albo czynić go bezowocnym. W tym kontekście stanowczo zakazuje się piętnowania ludzi w homiliach i kazaniach, a tym bardziej czynienia jakiegokolwiek aluzji do osób znanych w środowisku. Kaznodzieja mówiąc nawet o trudnych problemach, wytykając błędy, słabości czy wady, winien to czynić z pasterską miłością. Nie może przy tym przyjmować postawy paternalistycznej i apodyktycznej. Niedopuszczalne jest również stwarzanie choćby pozoru, że przemawiający korzysta w przepowiadaniu z wiedzy nabytej w konfesjonale. Zniechęcająco na słuchacza może działać również zbytnia długość homilii liturgicznej czy też wystąpienia ewangelizacyjnego.²¹

Świadomi zagrożeń istniejących czy też tylko możliwych w tym zakresie, niektórzy ustawodawcy synodalni określają tu szczegółowe normy. Sugeruje się, aby homilia niedzielna nie przekraczała 15-20 minut, zaś w dzień powszedni mieściła się w 5-10 minutach. Przewiduje się wyjątki dla kazań okolicznościowych, które jednak nie powinny trwać dłużej niż 30 minut. Kaznodzieja powinien przepowiadać współczesną polszczyzną, dostosowaną do powagi treści i miejsca przepowiadania, unikając wszelkiej trywialności czy wulgaryzmów. Kazania i homilie winny być głoszone w sposób żywy, tj. z pamięci, z należytą dykcją, ale bez afektacji, z zachowaniem zasad wymowy i szacunku należnym Bożemu słowu.²²

Na proboszczu spoczywa obowiązek organizowania przepowiadania na terenie parafii. Do niego również należy przestrzeganie zasady, wedle której homilia należy do przewodniczącego zgromadzenia liturgicznego. *Synod Diecezji Płockiej* modyfikując nieco powyższą zasadę postanawia, aby w większych parafiach, w których w niedziele i święta nakazane odprawia się kilka Mszy św. homilie głosiło przynajmniej dwóch kapłanów. Ustawodawca ten zaleca głoszenie kazań dla dzieci oraz dla młodzieży, podczas liturgii sprawowanych dla tych grup wiekowych.²³

Powyższe uwagi odnoszące się do sposobu przepowiadania homilii mszalnej mają w większości również zastosowanie do homilii obrzędowej, misji parafialnych czy działalności rekolekcyjnej. Będą więc one pominięte przy omawianiu tych form ewangelizacji.

Postulaty oraz zalecenia dotyczące przepowiadania słowa Bożego są zasadniczo kierowane przez ustawodawców synodalnych do wszystkich uprawnionych do

²¹ *II Synod Diecezji Lubelskiej* st. 49 s. 26; *Synod Archidiecezji Przemyskiej* st. 247 § 2-3 s. 85; *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej* st. 112 s. 186.

²² *XLII Synod Diecezji Płockiej* st. 275 s. 123; *I Synod Diecezji Ełckiej* st. 506 s. 84; *Synod Archidiecezji Przemyskiej* st. 244 § 3 s. 84; *III Synod Diecezji Kieleckiej* s. 214; *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej* st. 112 s. 186; *Drugie Synod Diecezji Włocławskiej* st. 23 s. 12.

²³ *XLII Synod Diecezji Płockiej* st. 274 § 1-2 s. 123; *Synod Archidiecezji Przemyskiej* s. 324; *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej* st. 117 s. 188.

tej czynności, a więc do biskupów, prezbiterów i diakonów. Na terenie jednak parafii, stosownie do kan. 767 § 4 *Kodeksu Prawa Kanonicznego*, odpowiedzialnym za kształt przepowiadania jest personalnie proboszcz. Dlatego też on jest przede wszystkim adresatem analizowanych wyżej norm synodalnych.

1.2. Homilie obrzędowe

Proboszcz jako uprzywilejowany szafarz sakramentów jest równocześnie najczęstszym głosicielem homilii podczas ich sprawowania.²⁴ Także inne czynności święte sprawowane na podobieństwo sakramentów bywają zazwyczaj celebrowane w połączeniu z lekturą Pisma Świętego, które domaga się komentarza oraz aktualizacji dla uczestniczącej wspólnoty. Dlatego też sprawowane sakramenty i sakramentalia oprócz liturgii Eucharystycznej są okazją do głoszenia homilii, które można nazwać obrzędowymi.

Ustawodawcy synodalni dobrze rozumieją, że przeżywanie ważnych etapów w życiu człowieka, znaczonych zazwyczaj wydarzeniami religijnymi takimi jak, chrzest, bierzmowanie, małżeństwo czy pogrzeb, jest dobrą okazją dla kierowania orędzia zbawczego nie tylko do ludzi głęboko wierzących, ale również wątpiących, poszukujących czy nawet niewierzących. Z tej to przyczyny normy synodalne wyraźnie stanowią obowiązek głoszenia homilii podczas sprawowania chrztu, małżeństwa oraz obrzędów pogrzebowych, nawet wówczas, gdy nie jest odprawiana Msza św. Przepowiadanie z okazji chrztu i małżeństwa jest bowiem znakomitą okazją ukazania mocy łaski Chrystusa działającego w znaku tego sakramentu. Podobnie obrzędy pogrzebu oraz cała atmosfera pogłębionej refleksji sprzyja przyjmowaniu prawd o wartości życia i perspektywie wieczności. Biorąc to po uwagę dokumenty synodów polskich usilnie zachęcają i zobowiązują proboszczów do szczególnie starannego przygotowywania homilii sakramentalnych i pogrzebowych. W obrzędach tych biorą bowiem często udział ludzie, którzy mają rzadki kontakt ze słowem Bożym. Przepowiadanie jest wówczas może nieczęstą szansą pogłębienia wiary, nierzadko obudzenia sumienia lub przynajmniej zainteresowania sprawami wiary. *Synod Diecezji Włocławskiej* zauważa, iż należycie przygotowana i wygłoszona homilia pogrzebowa powinna objaśniać chrześcijańskie znaczenie śmierci, budzić wiarę i nadzieję, nieść pociechę, poruszyć sumienia i skłonić do refleksji. Byłoby wielkim zaniedbaniem pozbawić wiernych mocy słowa Bożego w ich trudnej sytuacji egzystencjalnej.²⁵

²⁴ Zob. H. Słotwińska, W. Głowa, *Przepowiadanie o sakramentach w katechezie i w homilii*, Lublin-Przemyśl 2001.

²⁵ *Synod Archidiecezji Przemyskiej* s. 245 s. 84; *Synod Archidiecezji Wrocławskiej 1985-199*, Wrocław 1995 s. 192; *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej* st. 118 s. 188; *II Synod Diecezji Częstochowskiej* st. 1.2.3. s. 27; *Drugie Synod Diecezji Włocławskiej* st. 13 s. 10; *II Synod Diecezji Lubelskiej* st. 26 s. 19; Por. *Obrzędy chrztu dzieci we-*

Niektóre dokumenty synodalne słusznie przypominają, aby homilia wygłaszana podczas pogrzebu była oparta na słowie Bożym oraz modlitwach za zmarłych. Przestrzegają równocześnie przed wygłaszaniem mów pochwalnych na cześć zmarłego, zalecając pod tym względem umiar i roztropność duszpasterską. Niestosowną rzeczą jest wystawianie ocen o życiu zmarłego człowieka, od kaznodziei oczekuje się bowiem w tym momencie wielkiej kultury osobistej i delikatności.²⁶

Praktyka duszpasterska diecezji polskich oraz wielowiekowa niekiedy pobożność ludowa znają także inne przejawy kultu, podczas których aktualne jest wygłaszania homilii czy też innych form kaznodziejskich. Wspomnieć tu trzeba najpierw o nabożeństwie *Gorzkich Żali*, które poczynając od 1707 roku, za sprawą Misjonarzy od św. Wincentego a Paulo z kościoła św. Krzyża w Warszawie rozszerzyło się po całą Polskę.²⁷ Dziś w wielu parafiach w okresie Wielkiego Postu gromadzi to nabożeństwo bardzo licznych wiernych na rozpamiętywanie Męki Pańskiej. Integralną częścią tej tradycyjnej formy kultu jest medytacja pasyjna, czerpiąca swe motywy z modlitewnych śpiewów lub czytania fragmentów ewangelii. Synody bardzo często zalecają utrzymanie i pielęgnowanie tej formy życia religijnego, co jest równoznaczne z zachętą do pielęgnowania występującej tu specyficznej formy kaznodziejstwa pasyjnego.²⁸

Obowiązek nauczania może jeszcze wypełniać proboszcz, wraz ze swymi współpracownikami, podczas nabożeństw Słowa Bożego. Jest to forma medytacji wypracowana w ostatnich dziesięciokach lat i zawiera zazwyczaj następujące elementy: intronizacja Biblii, lektura Pisma Świętego, śpiew psalmów, homilia, wyznanie wiary, modlitwa wiernych i błogosławieństwo. Nabożeństwa te, zalecane zwłaszcza w okresie Adwentu i Wielkiego Postu, mają na celu przygotować wiernych do właściwego przeżywania liturgii słowa we Mszy św. W homilii winien być uwypuklony centralny temat czytań oraz ukazane sposoby realizacji słowa Bożego.²⁹

Odminną formą tej medytacji biblijnej są nabożeństwa pokutne, na które składa się między innymi liturgia słowa wraz z homilią, która winna przygotować

dług Rytuału Rzymskiego, Katowice 1972 nr 17; *Obrzędy sakramentu małżeństwa dostosowane do zwyczajów polskich*. Wyd. II, Katowice 1986 nr 9 i 23; *Obrzędy pogrzebu dostosowane do zwyczajów diecezji Polskich*, Katowice 1977 nr 56.

²⁶ *I Synod Diecezji Łowickiej*, Łowicz 1999 st. 132 s. 46; *Synod Archidiecezji Wrocławskiej* s. 192.

²⁷ J. Siedlecki, *Śpiewnik kościelny*, Opole 1982 s. 417.

²⁸ *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, Warszawa 2000 st. 212 s. 102; *XLII Synod Diecezji Płockiej* st. 278 s. 123-124; *I Synod Diecezji Elckiej* st. 502 s. 84; *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej* st. 108 s. 182; *IV Synod Diecezji Tarnowskiej* st. 9 § 3 s. 72; *Statuty Archidiecezji Lwowskiej w Lubaczowie* st. 9 § 3 s. 25.

²⁹ *III Synod Diecezji Kieleckiej* s. 164; *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej*, Drohiczyn 1997 st. 187 s. 147; *II Synod Diecezji Lubelskiej* st. 27 s. 19; *I Synod Diecezji Elckiej* st. 499 s. 83.

do przyjęcia łaski pokuty i uświadomić wspólnotowy charakter sakramentu pojednania. Nabożeństwa te mogą być sprawowane z całą wspólnotą parafialną jak też i z poszczególnymi jej grupami. Głoszenie słowa Bożego poszczególnym grupom, według ustawodawców partykularnych, stanowi okazje lepszego dotarcia do uczestników nabożeństw i dostosowania treści do ich potrzeb i możliwości.³⁰

Dokumenty synodalne odwołują się do istniejących w Kościele posoborowym jeszcze innych form medytacji słowa Bożego, będących w parafiach szkołą świadomych i odpowiedzialnych głosicieli Dobrej Nowiny. Wymienia się wśród nich godziny biblijne, rozmowy ewangeliczne, kręgi biblijne, dzielenie się Ewangelią, wigilie biblijne, ewangeliczną rewizję życia, itp. Wspólnym elementem tych wspomnianych spotkań formacyjnych jest gromadzenie się niezbyt licznej grupy osób wokół Pisma Świętego celem pogłębionej lektury, w atmosferze modlitwy i świadectwa.³¹

Ponieważ najbardziej istotnym celem wspomnianych wyżej grup jest formacja wiary, za co główną odpowiedzialność w parafii ponosi proboszcz, dlatego też jego obecność wśród tych zespołów, na sposób osobisty, bądź też przez przedstawiciela, jest oczekiwana, pożądana, a nawet konieczna. Jego zaś interpretacja słowa Bożego przyjmuje w tych grupach najczęściej postać homilii.

1.3. Kazania katechizmowe, okolicznościowe i tematyczne

Kościół od wieków zna i stosuje różne sposoby i formy przepowiadania słowa Bożego. Chociaż wśród nich homilia zajmuje miejsce wyjątkowe i uprzywilejowane, to jednak nie bez znaczenia są również inne metody prezentacji orędzia zbawczego. W polskiej tradycji parafialnej jeszcze do niedawna ważne miejsca zajmowały kazania katechizmowe umożliwiające proboszczowi systematyczny wykład wiary. Była to zazwyczaj pewna forma wykładu katechizmu praktykowana podczas liturgii eucharystycznej lub nabożeństw paraliturgicznych. Soborowa reforma liturgiczna oraz wynikające z niej akcentowanie roli homilii sprawiły, że inne formy przepowiadania stały się jakby mniej atrakcyjne. Los ten przypadł kazaniom katechizmowym i tematycznym, których stosowanie nie wyklucza bynajmniej głoszeniu homilii.

Analizując pod tym względem ustawy synodalne ostatnich lat dochodzi się do wniosku, że intencją Kościoła nie jest wcale wyeliminowanie innych form kaznodziejstwa poza homilią.

³⁰ *II Synod Diecezji Lubelskiej* st. 25 s. 19; *Poznański Synod Archidiecezjalny* st. 25 s. 72; *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej* st. 119 s. 188; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej* st. 14 s. 10.

³¹ *II Synod Diecezji Częstochowskiej* st. 1.3.5. s. 28; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej* st. 14 s. 10; *III Synod Diecezji Kieleckiej* s. 164-165; *II Synod Diecezji Lubelskiej* st. 28 s. 19; *I Synod Diecezji Elckiej* st. 500 s. 83.

Zauważyć należy, że ustawodawcy domagają się najpierw programowania działalności kaznodziejskiej. Wychodząc od programu przyjętego przez Konferencję Episkopatu Polski uznają za celowe opracowanie stosownego planu homiletycznego w poszczególnych diecezjach. W ślad za taką sugestią zobowiązują proboszczów do przestrzegania w parafiach programu kaznodziejskiego i duszpasterskiego Konferencji Episkopatu Polski oraz programów diecezjalnych, z uwzględnieniem problemów miejscowych wspólnot. *Synod Archidiecezji Przemyskiej* zachęca w tym duchu proboszczów do opracowywania lokalnego programu przepowiadania słowa Bożego, który może kształtować życie miejscowej wspólnoty parafialnej. Ten lokalny program można z pożytkiem realizować – według wspomnianego ustawodawcy – przy okazji systematycznych nabożeństw paraliturgicznych (majowe, październikowe, nieszpory niedzielne lub inne). Z programowaniem kaznodziejstwa łączy się zalecenie spotykane w niektórych dokumentach synodalnych, aby w każdym kościele parafialnym i rektorskim znajdowała się specjalna książka, w której są odnotowywane tematy kazań i homilii.³²

Programowanie działalności kaznodziejskiej w parafii zakłada poruszanie pewnych tematów w sposób uporządkowany z zamiarem przekazania wiernym całego depozytu wiary. Można ten program wkomponować w wygłaszane homilie mszalne i obrzędowe, ale można go również uzupełnić o głoszenie kazań katechizmowych i tematycznych.

Wiele spośród synodów polskich, uznając wartość przepowiadania liturgicznego, zachęca jednak do głoszenia kazań katechizmowych, formy w przeszłości bardzo rozpowszechnionej, a dziś niekiedy zapomnianej. W przepowiadaniu tym, uzasadniają ustawodawcy, istnieje możliwość objęcia w kilkuletnim cyklu podstawowe prawdy wiary, katolicką naukę o sakramentach oraz normy życia moralnego.³³

Proboszcz parafii bardzo często wygłasza lub zaprasza do wygłoszenia kazania tematycznego lub okolicznościowego. Ma to zazwyczaj miejsce z okazji dorocznych świąt, takich jak Boże Ciało, odpust parafialny, I Komunia św., prymicje, rocznice historyczne, jubileusze, itp. Wówczas to pojedyncze kazanie nawiązuje do jakiejś uroczystości, wydarzenia lub rocznicy i naświetla związaną z tym faktem prawdę wiary.³⁴

³² *XLII Synod Diecezji Płockiej* st. 270 s. 122; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej* st. 21 s. 12; *II Synod Archidiecezji Łódzkiej* art. 146 s. 50; *Synod Archidiecezji Przemyskiej* st. 242 s. 83 i st. 246 § 1-2 s. 84-85; *I Synod Diecezji Elckiej* st. 503 s. 84; *III Synod Diecezji Kieleckiej* s. 163.

³³ *IV Synod Diecezji Tarnowskiej* st. 8 72; *Statuty Archidiecezji Lwowskiej w Lubaczowie* st. 8 s. 24; *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej* st. 121 s. 189; *Synod Archidiecezji Przemyskiej* st. 243 § 3 s. 84; *II Synod Diecezji Lubelskiej* st. 35 s. 22.

³⁴ *III Synod Diecezji Kieleckiej* s. 162; *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej* st. 122 s. 189; *II Synod Diecezji Lubelskiej* st. 36 s. 22; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej* st. 17 s. 11.

Dokumenty niektórych synodów postulują, zwłaszcza we większych ośrodkach duszpasterskich organizowanie serii wykładów czy konferencji, które mają na celu pogłębienie wiedzy religijnej, społecznej, historycznej oraz uwypuklenie chrześcijańskich korzeni polskiej kultury. Prowadzenie tych spotkań należy powierzać znawcom poszczególnych zagadnień, zarówno duchownym jak i świeckim. Innym postulatem jest gromadzenie rodziców w określone niedziele miesiąca z przeznaczonym dla nich wykładem, konferencją lub kazaniem na tematy związane z wychowaniem dzieci i młodzieży. W podobnym kierunku idzie zalecenie zbierania poszczególnych grup zawodowych i duszpasterskich, jak służba zdrowia, nauczyciele, rzemieślnicy, osoby samotne, chorzy, więźniowie, młodzież z domów poprawczych, itp., celem wygłaszania konferencji i kazań o tematyce nurtującej te środowiska i pozostające przedmiotem ich zainteresowania.³⁵

1.4. Rekolekcje i misje parafialne

Kodeks Prawa Kanonicznego Jana Pawła II w sposób jednoznaczny nakazuje proboszczom organizować co pewien czas w parafiach przepowiadanie nazywane rekolekcjami lub misjami świętymi. Szczegółowe w tych sprawach, uwzględniające miejscowe potrzeby i warunki, winien wydać biskup diecezjalny.³⁶ Ustawy synodalne, stanowiące szczegółowe normy życia kościelnego dla poszczególnych Kościołów lokalnych wiele miejsca poświęcają tej formie ewangelizacji, czyniąc proboszcza parafii odpowiedzialnym za jej przebieg i skuteczność.

1.4.1. Rekolekcje parafialne

Kościół lokalny w Polsce ciągle chętnie sięga po rekolekcje, jako wypracowany w ciągu wieków model przepowiadania nazywany *medium ordinarium* duszpasterstwa.³⁷ Przekonanie o słuszności takiego postępowania zostało potwierdzone w obowiązującym *Kodeksie*, ale nie podważa go również posoborowa odnowa parafii, przeciwnie, poszukując nowej skuteczności rekolekcji, stara się jeszcze bardziej to przekonanie akcentować.³⁸

Synody polskie, podejmując problem metod ewangelizacji, nadal jej skuteczną metodę widzą w rekolekcjach, proponując zarazem liczne, również nowe, sposoby ich organizacji. Najbardziej tradycyjną formułą rekolekcyjną są ćwiczenia duchow-

³⁵ *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej* st. 123 s. 189-190; *II Synod Diecezji Częstochowskiej* st. 1.3.4. s. 28; *Poznański Synod Archidiecezjalny* st. 26 s. 72; *III Synod Diecezji Kieleckiej* s. 165; *Synod Archidiecezji Wrocławskiej* s. 192.

³⁶ Kan. 770 kpk.

³⁷ Z. Piłch, *Wykład zasad kościelnej wymowy*, Poznań 1958 s. 463.

³⁸ G. Siwek, *Rekolekcje parafialne w kontekście Wielkiego Jubileuszu 2000*, „Homo Dei” 69:1997 nr 1-2 s. 7-21.

ne odprawiane w kościołach parafialnych, filialnych czy rektorskich, jak też w innych miejscach kultu liturgicznego, polegające na wygłaszaniu i wysłuchiowaniu kazań czy konferencji na wybrane tematy z duchowości chrześcijańskiej. Tę formę odprawiania rekolekcji można by nazwać statyczną i stacjonarną.

Celem przeprowadzenia tradycyjnych rekolekcji proboszcz zaprasza do parafii wybranego kaznodzieję, posiadającego misję kanoniczną do głoszenia słowa Bożego, uzgadniając uprzednio program ćwiczeń świętych. Ustawodawcy synodalni zdecydowanie nakazują, aby tego typu rekolekcje odprawiane były w parafiach systematycznie, każdego roku, w okresie Adwentu i Wielkiego Postu.³⁹

Jako rekolekjonistów winni proboszczowie zapraszać kapłanów doświadczonych, odpowiednio przygotowanych, odznaczających się głębokim życiem wewnętrznym i znajomością problemów współczesnego człowieka. Niektórzy ustawodawcy domagają się organizowania systematycznego dokształcania od kapłanów zajmujących się działalnością rekolekcyjną. Domagając się od rekolekjonistów wystarczającej niektóre synody stanowią, że nie powinni być do tej działalności angażowani duszpasterze przed ukończeniem trzeciego roku kapłaństwa.⁴⁰

Niektórzy ustawodawcy próbują sprecyzować jakie cele winien proboszcz mieć na uwadze organizując w parafii ćwiczenia rekolekcyjne. Ich celem winno być umożliwienie chrześcijanom głębszej refleksji nad życiem z wiary i jego konfrontacja z powołaniem i ostatecznym celem człowieka. Mają one zmierzać do odnowy chrześcijańskiego życia, nawrócenia i budowania lepszego świata przez przepojenie spraw doczesnych duchem ewangelicznym. Przeżywane w okresach intensywniejszego życia religijnego przyczyniają się do ożywienia wiary zarówno w uczestnikach rekolekcji jak i we wspólnocie parafialnej, która przygotowuje się w ten sposób do przeżywania ważnych tajemnic wiary. Bardzo istotnym elementem tego przygotowania jest owocne przeżycie sakramentu pokuty jako uwieńczenie dobrze przeżytych rekolekcji.⁴¹

Mając na celu intensyfikowanie działalności duszpasterskiej w parafiach ustawodawcy synodalni zalecają proboszczom poszukiwanie i stosowanie, oprócz tradycyjnych, także nowych form rekolekcyjnych. Ostatnie bowiem lata,

³⁹ *XLII Synod Diecezji Płockiej* s. 208; *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej* st. 108 s. 183-184; *Synod Archidiecezji Wrocławskiej* s. 193; *IV Synod Diecezji Tarnowskiej* st. 10 § 1 s. 72; *Statuty Archidiecezji Lwowskiej w Lubaczowie* st. 10 § 1 s. 25; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej* st. 15 s. 10-11; *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej* st. 214 s. 102; *III Synod Archidiecezji Łódzkiej* art. 148 s. 51; *I Synod Diecezji Koszalińsko-Kotobrzezkiej* st. 291 s. 51.

⁴⁰ *I Synod Diecezji Elckiej* st. 493 s. 83; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej* st. 16 s. 11; *XLII Synod Diecezji Płockiej* st. 281 s. 124; *Synod Archidiecezji Przemyskiej* st. 252 § 2 s. 86.

⁴¹ *Poznański Synod Archidiecezjalny* st. 27 s. 72; *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej* st. 202 s. 157; *II Synod Diecezji Częstochowskiej* st. 1.3.3. s. 27.

czy może dziesiątki lat, przyniosły nowe propozycje form przepowiadania i słuchania słowa Bożego.

Różnorodność metod działalności rekolekcyjnej, która jest niewątpliwym przejawem dynamizmu apostołskiego Kościoła, odpowiadającego na potrzeby duchowe wiernych, znajduje swoje wyraźne odbicie w postulatach synodalnych skierowanych pod adresem proboszczów. Oprócz tradycyjnych, masowych rekolekcji duszpasterze winni organizować ćwiczenia dla mniejszych grup i zespołów, co zapewnia większą głębię przeżycia religijnego i skuteczniej dynamizuje do apostołstwa we wspólnocie parafialnej. Dlatego też spotykam w dokumentach synodalnych wielokrotne zachęty i zobowiązania do organizowania oddzielnie od dorosłych, oraz w różnym terminie, rekolekcji dla dzieci i młodzieży. Odnosi się to przede wszystkim do większych parafii. Należy tu wziąć pod uwagę różnice wieku między młodszymi i starszymi dziećmi a nawet różne grupy wiekowe młodzieży.⁴² Ustawodawcy nie proponują żadnych konkretnych rozwiązań dla tych przedsięwzięć ewangelizacyjnych. Praktyka duszpasterska, w oparciu o zasady wypracowane przez teologię pastoralną i doświadczenie, zna dziś wiele sposobów na przeprowadzenie atrakcyjnych i owocnych rekolekcji dla dzieci i młodzieży.

Jeszcze inną propozycją dla duszpasterskiego oddziaływania proboszcza są rekolekcje ewangelizacyjne. Wzmiankują o nich tylko nieliczne ustawy synodalne, co raczej nie jest adekwatne do częstotliwości posługiwania się tą metodą w poszczególnych diecezjach. Prowadzi je kilkuosobowy zespół, odpowiednio przygotowany, na czele którego stoi kapłan. Przepowiadanie to z założenia skierowane jest bardziej do tych, którzy utracili wiarę, lub osłabli lub pobłądzili we wierze. Istotnym elementem tej formy przekazu Ewangelii jest świadectwo życia wiernych świeckich oddanych tej posłudze.⁴³ Proboszcz parafii oceniając stan duchowy swojej parafii, zwłaszcza w warunkach wielkomiejskich, często dochodzi do przekonania, że należy szukać nowych dróg dotarcia do zubożonych parafian, a wówczas jedną z bardziej skutecznych form apostołstwa wydają się być rekolekcje ewangelizacyjne, jeszcze nieśmiało proponowane przez ustawodawców.

Kolejną, niezwykle skuteczną, szansę oddziaływania duszpasterskiego upatrują synody w rekolekcjach zamkniętych. Ustawodawcy w sposób wyraźny promują domy rekolekcyjne oraz inne ośrodki wyciszenia i modlitwy, w których mogą się gromadzić chrześcijanie różnych stanów i zawodów. Z tej racji zachęcają proboszczów, aby organizowali dla poszczególnych grup osób świeckich rekolekcje za-

⁴² *XLII Synod Diecezji Płockiej* st. 276 § 3 s. 123; *I Synod Diecezji Elckiej* st. 497 s. 83; *III Synod Diecezji Kieleckiej* s. 162.

⁴³ *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej* st. 124 s. 190; *III Synod Diecezji Kieleckiej* s. 162; *II Synod Diecezji Częstochowskiej* st. 1.3.8. s. 30.

mknięte w domach rekolekcyjnych, gdzie uczestnicy mieszkają przez czas ich trwania. Domy te winny gromadzić młodzież przed bierzmowaniem, młodzież maturalną i absolwentów, rodziców i nauczycieli, lekarzy i pielęgniarki, pisarzy i artystów, rolników i rzemieślników oraz inne grupy dla odkrywania swojego życiowego powołania i specyficznego miejsca w Kościele. Wyjątkowo rolę mogą odegrać domy rekolekcyjne w formowaniu bliskich współpracowników proboszcza takich jak organista i kościelny, gospodyni plebańska, członkowie rad duszpasterskich oraz parafialnych zespołów charytatywnych, itp. Wreszcie trudno sobie dziś wyobrazić bez rekolekcji zamkniętych formowanie członków Akcji Katolickiej oraz innych stowarzyszeń apostołskich. Dlatego też oczywisty wydaje się apel ustawodawcy *Kościola Warszawsko-Praskiego*, aby proboszczowie odnosili się z życzliwością do grup parafian, którzy pragną uczestniczyć w rekolekcjach zamkniętych. Inny ustawodawca idąc dalej, zachęca duszpasterzy do organizowania takich rekolekcji niezbędnych dla formacji indywidualnej oraz przygotowania świeckich do zadań apostołskich. Przeto proboszczowie winni powiadamiać wiernych o możliwościach udziału w tych ćwiczeniach, zapraszać do udziału w nich, a także wspierać materialnie i duchowo dzieło istniejących domów rekolekcyjnych. Młodzieży oraz innym chętnym, nie mogącym ponieść kosztów udziału w rekolekcjach zamkniętych, należy w miarę możliwości zapewnić pomoc materialną umożliwiającą uczestnictwo w tej formacji.⁴⁴

Swoistą formą rekolekcji zamkniętych są piętnastodniowe *rekolekcje oazowe* wypracowane przez *Ruch „Światło-Życie”*. Ich celem jest formacja wiary młodych, zmierzająca do czynnego i radosnego zaangażowania się w życie religijne parafii. Chociaż w sposób naturalny przekonania do tej sprawy można oczekiwać od będącej blisko młodzieży katechetów, to jednak dla tej bardzo sprawdzonej formy aktywizacji apostołskiej laikatu ustawodawcy zalecają zrozumienie również proboszczów.⁴⁵

1.4.2. Misje parafialne

Obowiązujący *Kodeks Prawa Kanonicznego*, przejmując podobną normę ze zbioru z 1917 roku, zobowiązuje proboszcza do organizowania w pewnych okresach misji parafialnych, zwanych czasem misjami ludowymi, w odróżnieniu od mi-

⁴⁴ *I Synod Diecezji Łowickiej* st. 138 § 2 s. 47; *XLII Synod Diecezji Płockiej* st. 277 s. 123; *II Synod Diecezji Częstochowskiej* st. 1.3.3. s. 27; *Pierwszy Synod Warszawsko-Praski* st. 216 s. 102; *Synod Archidiecezji Przemyskiej* st. 253 § 1-3 s. 86-87; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej* st. 15 s. 10-11; *Poznański Synod Archidiecezjalny* s. 73; *I Synod Diecezji Elckiej* st. 496 s. 83; *II Synod Diecezji Lubelskiej* s. 23.

⁴⁵ *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej* st. 125 s. 190; *Synod Archidiecezji Wrocławskiej* s. 194; *II Synod Diecezji Lubelskiej* s. 31; *III Synod Diecezji Kieleckiej* s. 165.

sji *ad gentes*. Papież Jan Paweł II, chociaż zachęca do poszukiwania nowych form ewangelizacji w tej sprawie pisze: „Pragnę zwrócić szczególną uwagę na ważność i skuteczność tradycyjnych misji parafialnych”.⁴⁶

Ustawodawcy Kościołów lokalnych bardzo poważnie biorą powyższą normę starając się uzupełnić ją bardziej precyzyjnymi zarządzeniami, których adresatami są proboszczowie parafii. W rozporządzeniach szczegółowych znajduje się określenie celu tych przedsięwzięć duszpasterskich, ich częstotliwość oraz sposób przeprowadzenia.

O znaczeniu, jakie pasterze kościoły lokalne przywiązują do misji parafialnych świadczą oddzielne dokumenty poświęcone tej problematyce w niektórych ustawach synodalnych. W uchwałach Synodu Płockiego znajdujemy *Statut Koła Księży Misjonarzy Diecezji Płockiej*, Synod Archidiecezji Przemyskiej zawiera *Instrukcję o przygotowaniu parafii*, natomiast Synod Diecezji Sandomierskiej podaje *Instrukcję Biskupa sandomierskiego o przygotowaniu parafii do misji ludowych*.⁴⁷

Misje parafialne – czytamy w dokumentach synodalnych – to ważny element nowej ewangelizacji. Dlatego nie mogą ograniczyć swego zasięgu tylko do wiernych przychodzących do kościoła, mniej czy więcej praktykujących, mniej lub bardziej głęboko przeżywających swoją wiarę. Adresatami współczesnych misji parafialnych powinni być również ci, którzy wprawdzie ochrzczeni, ale z różnych racji odeszli od Kościoła i nie czują z nim jakiegokolwiek związku. W zamiarze Kościoła misje stanowią zorganizowaną akcję duszpasterską, która obejmuje jedną, a jeszcze lepiej kilka parafii równocześnie. Mają one na celu ożywienie wiary, pogłębienie procesu przemiany wewnętrznej, zespolenie wokół słowa Bożego, Eucharystii oraz pobudzenie odpowiedzialności za losy dzieła Bożego w świecie. Istotę misji stanowi cykl nabożeństw, konferencji, kazań oraz wiele modlitwy dla wyproszenia poruszenia sumień.⁴⁸

W sprawie częstotliwości, niektórzy ustawodawcy zadowalają się tylko ogólnym stwierdzeniem, że misje parafialne, całotygodniowe, powinny być urządzone co kilka lat, zdecydowana jednak większość precyzuje, iż proboszcz parafii ma obowiązek zadbać o to, aby okres ten nie trwał dłużej niż dziesięć lat.

⁴⁶ Kan. 770 kpk; Por. Kan. 1349 Kodeksu z 1917 roku; Jan Paweł II, Adhortacja apostołska *Reconciliatio et paenitentia*, Watykan 1984 nr 26.

⁴⁷ *XLII Synod Diecezji Płockiej* s. 207-209; *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej* s. 422-425; *Synod Archidiecezji Przemyskiej* s. 348-349.

⁴⁸ *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej* s. 422; *II Synod Diecezji Lubelskiej* s. 22; Zob. M. Nowak, *Misje parafialne 2000*, Warszawa 1996. Pozycja wydana na użytek przygotowań do Jubileuszu Roku 2000, oprócz podstaw teologicznych misji parafialnych, zawiera szczegółowe propozycje nauk misyjnych dla zróżnicowanych środowisk parafialnych.

Warto zauważyć, że niektóre synody odwołują się tu do panującego w diecezji zwyczaju.⁴⁹

Tak poważne przedsięwzięcie duszpasterskie jak odbywające się przeciętnie co dziesięć lat misje, domaga się od proboszcza i całego zespołu jego współpracowników starannego przygotowania. Wydarzenie to winno być najpierw przedmiotem rozmów podczas poprzedzającej wizyty duszpasterskiej w rodzinach, wytwarzając atmosferę oczekiwania. Następnie o błogosławieństwo Boże dla tego dzieła powinna się modlić cała społeczność parafialna, z uwzględnieniem chorych, ludzi starszych i dzieci. Modlitwa ta powinna narastać we wspólnocie w ramach liturgii oraz nabożeństw paraliturgicznych, należy zachęcać do codziennej modlitwy indywidualnej i rodzinnej. Do modlitwy w intencji misji parafialnych winien proboszcz zaprosić także mieszkających poza parafią, zwłaszcza zakony klauzurowe.⁵⁰

W ramach przygotowań proboszcz, przy udziale Rady duszpasterskiej, powinien postawić diagnozę stanu religijnego parafii, zauważyć jej pozytywne strony ale rozpoznać i ciemne strony. W przypadku misji kompleksowych, tj. organizowanych dla miasta lub regionu, zaleca się nawet naukowe przebadanie stanu religijności ludzi zamieszkujących dany teren. Analizy te przedstawia proboszcz grupie misjonarzy podczas kolejnych spotkań roboczych, a powinny obejmować zwłaszcza takie zagadnienia jak, gorliwość parafian w uczęszczaniu na Mszę św. niedzielną i świąteczną, korzystanie z sakramentów świętych, stan parafialnych grup i zespołów, takich jak np. Akcja Katolicka, Stowarzyszenie Rodzin Katolickich, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży, Róże żywego Różańca itp., których członkowie mogą być pomocnikami w pracy ewangelizacyjnej. Spotkania te mogą się odbywać z udziałem tychże zespołów i grup duszpasterskich, lub przynajmniej z ich liderami.⁵¹

Ważną rolę w przygotowaniu oraz owocnym przeprowadzeniu misji parafialnych odgrywa wszechstronna i pełna informacja o tym wydarzeniu. Proboszcz musi być dziś świadomy, że informacje podawane przez niego podczas niedzielnej i świątecznej liturgii nie docierają już do wszystkich parafian ze względu na brak systematyczności praktyk religijnych a również z powodu częstego przemieszczania się ludzi, zmianę pobytu choćby na dni wolne od pracy.

⁴⁹ *Poznański Synod Archidiecezjalny* s. 73; *IV Synod Diecezji Tarnowskiej* st. 10 § 2 s. 73; *Statuty Archidiecezji Lwowskiej w Lubaczowie* st. 10 § 1 s. 25; *XLII Synod Diecezji Płockiej* st. 276 § 1 s. 123; *Synod Archidiecezji Przemyskiej* st. 250 § 1 s. 86; *Synod Archidiecezji Wrocławskiej* s. 195; *I Synod Diecezji Łowickiej* st. 139 s. 47; *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej* st. 215 s. 102.

⁵⁰ *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej* s. 423.

⁵¹ *Synod Archidiecezji Przemyskiej* s. 348; *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej* s. 424.

Biorąc powyższe okoliczności pod uwagę proboszcz powinien odpowiednio wcześniej uzgodnić oraz podać do publicznej wiadomości szczegółowy program misji. Celem wszechstronnej publikacji należy się posłużyć nie tylko tradycyjną formą ogłoszeń parafialnych, czy gablotek przykościelnych, ale skorzystać z wszystkich dostępnych form komunikacji społecznej, nie wyłączając prasy lokalnej, rozgłośni radiowych, druków ulotnych, itp. Informacje te winny docierać do parafian również poprzez prywatne rozmowy oraz urzędowe kontakty w kancelarii parafialnej⁵².

Do niezwykle ważnego obowiązku proboszcza parafii należy odpowiednio wybrać i zaprosić grupę misjonarzy spośród kapłanów przygotowanych do tego zadania. Zespół ten powinien, za pośrednictwem proboszcza, włączyć w pracę ewangelizacyjną podczas misji wszystkich duchownych przebywających na terenie parafii oraz wiernych świeckich żyjących sprawami Kościoła jak: katecheci, kierownicy śpiewu, pracownicy charytatywni, przełożeni małych wspólnot, animatorzy grup formacyjnych i modlitewnych itp.⁵³

Przebieg misji, dostosowany indywidualnie do miejscowych potrzeb i możliwości parafii, nie jest przedmiotem sugestii czy propozycji ze strony synodalnych dokumentów. Kształtują ten program, nieraz wieloletnie doświadczenie misjonarzy, oraz znajomość potrzeb oraz trudności miejscowej wspólnoty ze strony proboszcza.

Kościół oczekuje po misjach parafialnych wyraźnego ożywienia życia religijnego. Polega ono na umocnieniu i pogłębieniu w wierze chrześcijan gorliwych, powrocie do gorliwości i sakramentów katolików obojętnych i niepraktykujących, a nawet nawrócenia tych, którzy wiarę porzucili. W wyniku misji powinny uformować się w parafii aktywne grupy laikatów, które pod kierunkiem proboszcza lub innych duszpasterzy będą kontynuować pracę zarówno nad osobistym uświęceniem, jak i pogłębieniem życia religijno-moralnego parafii. Dla utrwalenia religijnych owoców misji parafialnych niektóre ustawy synodalne zalecają urządzać po upływie roku ich renowację.⁵⁴

W posłudze słowa Bożego, inspirowanej oraz organizowanej w parafii przez proboszcza, ciągle ważną rolę odgrywają tradycyjne, choć modernizowane misje. Synody doceniają znaczenie tej formy przepowiadania przeznaczając wystarczająco miejsca w swoich ustawach.

2. Katecheza szkolna i parafialna

Katecheza jest bardzo starożytną formą przekazywania wiary w Kościele, znaną już od czasów apostoelskich. „*Bardzo wczesnie* – czytamy w *Katechizmie Ko-*

⁵² Tamże.

⁵³ *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej* s. 423.

⁵⁴ *II Synod Diecezji Lubelskiej* s. 22; *II Synod Diecezji Częstochowskiej* st. 1.3.3. s. 27; *III Synod Diecezji Kieleckiej* s. 165; *II Synod Archidiecezji Łódzkiej* art. 149 s. 51.

ścioła Katolickiego – nazwano katechezą całość wysiłków podejmowanych w Kościele, by formować uczniów i pomagać ludziom wierzyć, że Jezus jest Synem Bożym, ażeby przez wiarę mieli życie w Jego imię, by wychowywać ich i kształtować w tym życiu i w ten sposób budować Ciało Chrystusa”.⁵⁵ Zadaniem tak pojmowanej katechezy było zawsze wprowadzanie człowieka, już ochrzczonego, w znajomość wszystkich podstawowych prawd wiary, przekazywanych w sposób systematyczny, uporządkowany. Niemal równie istotnym zadaniem katechezy było także stopniowe wprowadzanie w rzeczywistość Kościoła, zwłaszcza w jego życie sakramentalne, którego szczyt i centrum stanowi Eucharystia. Ponadto katecheza miała zawsze w sobie elementy formacyjne, co polegało na kształtowaniu życiowych postaw, odpowiednich do poznawanej wiary oraz uczestnictwa w zbawczych i uświęcających tajemnicach. Postawy te weryfikowały się następnie w daniu świadectwa oraz apostołstwie.⁵⁶

Choć metody i formy katechizacji ulegały w ciągu wieków różnym przemianom, modyfikacjom, a nawet modom, to jednak Kościół nie utracił nigdy tej podstawowej świadomości, że bardzo fundamentalnym składnikiem jego misji w świecie jest katechizacja.

Sobór Watykański II przypomniał proboszczom całego świata, że do ich podstawowym obowiązkiem jest „doprowadzenie wiernych przez nauczanie katechizmu do pełniejszego poznania tajemnicy zbawienia, przystosowanego do każdego wieku”.⁵⁷ Tak więc w uroczystym nauczaniu Kościoła katecheza ukazana została jako wtajemniczenie w prawdę i w świętość, dokonywane stopniowo, systematycznie, stosownie do wieku oraz rozwoju człowieka. Nie ma więc w niej miejsca na wyłączość, ani dla nauczania, ani dla mistagogii.

Ustawodawca powszechny w *Kodeksie Jana Pawła II* wielokrotnie, na różnych miejscach i przy różnych okazjach przypomina powinności proboszcza w zakresie wychowania religijnego i wykładu nauki chrześcijańskiej, który powinien być dostosowany do poziomu słuchaczy, z uwzględnieniem potrzeb czasu.⁵⁸

Tak ważna dziedzina życia Kościoła jaką jest katechizacja znalazła wystarczające, a zarazem znaczące miejsce w ustawach synodów polskich. Ustawodawcy troszcząc się o religijną formację nowych pokoleń wydali szereg norm szczegóło-

⁵⁵ *Katechizm Kościoła Katolickiego*. Poznań 1994 nr 4; Na temat katechizacji w świetle pokodeksowych norm synodalnych: W. Góralski, G. Ostrowski, *Organizacja katechizacji w świetle uchwał polskich synodów diecezjalnych po roku 1983*, „Prawo Kanoniczne” 44:2001 nr 3-4 s. 96-124.

⁵⁶ Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostołska *Catechesi tradendae*, AAS 71:1979 nr 18, 23, 25, 29, 31.

⁵⁷ Dekret *Christus Dominus* nr 30.

⁵⁸ Kan. 769; kan. 794 § 2 kpk.

wych odnoszących się do tego przejawu misji prorockiej w Kościele. Można na wstępie powiedzieć, że niektóre z nich straciły na aktualności, zwłaszcza gdy były promulgowane przed 1992 rokiem. Po tej dacie również, mówiąc o katechezie, należy rozróżnić katechezę szkolną od katechezy parafialnej.

2.1. Katecheza szkolna

W Kościele polskim w ostatnich latach nastąpiły istotne zmiany w sposobie prowadzenia katechezy, w związku z powrotem nauczania religijnego do szkół publicznych, co stało się możliwe na mocy *Rozporządzenia Ministra Edukacji narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r.*⁵⁹ Na mocy § 1 ust. 1 tego *Rozporządzenia*, w publicznych szkołach podstawowych i ponadpodstawowych organizuje się w ramach planu zajęć szkolnych naukę religii i etykę dla uczniów, których rodzice lub prawni opiekunowie wyrażają takie życzenie, a w szkołach ponadpodstawowych dla uczniów, których rodzice lub sami uczniowie wyrażą takie życzenie.⁶⁰

Zaznaczyć najpierw należy, że ustawodawcy synodalni formułują swoje postulaty pod adresem formacji katechetycznej zasadniczo niezależnie od miejsca jej prowadzenia, z wyjątkiem tych norm, które wyraźnie odnoszą się do organizowania i utrzymywania punktów katechetycznych, co jak wspomniano, uległo dezaktualizacji. Postanowienia te, choć odegrały niewątpliwie znaczącą rolę w przekazywaniu wiary na przestrzeni minionych lat, nie będą zasadniczo przedmiotem niniejszych analiz, mimo, iż z pewnością będą wracać do nich historycy oraz badacze relacji Kościół – Państwo w okresie powojennym.

Wydaje się być bardziej interesującym prześledzić przede wszystkim te uchwały synodów, które odnoszą się bezpośrednio do formacji katechetycznej dzieci i młodzieży na terenie szkoły, tym bardziej, że należy się spodziewać, iż nowa sytuacja pod tym względem, pobudziła ustawodawców do interesujących ocen, zaleceń i unormowań w tej sprawie. Oczekiwania takie można kierować pod adresem najnowszych tekstów synodalnych.

2.1.1. Katecheza dzieci

Na mocy prawa powszechnego proboszcz jest odpowiedzialny za nauczanie i rozwój wiary u wszystkich parafian, niezależnie od ich wieku czy innych uwarunkowań. Z tego faktu wynika obowiązek zorganizowania przez proboszcza katechizacji dla dzieci poczynając od wieku najmłodszego.⁶¹

⁵⁹ *Rozporządzenie Ministra Edukacji narodowej z dnia 14 kwietnia 1992 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania nauki religii w szkołach publicznych* D. U. 1992 r. Nr 36 poz. 155 z późniejszymi zmianami.

⁶⁰ Tamże § 1 ust. 1.

⁶¹ Kan. 776 kpk; Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Catechesi tradendae* nr 64.

Pomimo iż katecheza odbywa się na terenie szkoły, odpowiedzialność za jej organizację spoczywa na osobie proboszcza. Odpowiedzialność ta wyraża się w ogólnej trosce o dobre i sprawne funkcjonowanie tej dziedziny apostołstwa. Proboszcz parafii powinien, w miarę możliwości, sam uczestniczyć czynnie w katechizacji, w wymiarze nie mniej niż 6 godzin tygodniowo, na nim spoczywa ciężar reprezentowania parafii w kontaktach z dyrekcjami szkół oraz innymi władzami odpowiedzialnymi za szkolnictwo, on uzgadnia i przydziela szkoły i klasy poszczególnym katechetom, wizytuje katechizujących na swoim terenie, uczestniczy w radach pedagogicznych, koordynuje współpracę wszystkich katechetów na terenie parafii, organizuje regularne spotkania katechetyczne. On również organizuje wszystkie zajęcia duszpasterskie w taki sposób, aby nie kolidowały z katechizacją, on również, w miarę możliwości oraz we współpracy ze szkołą, zabezpiecza pomoce katechetyczne. On także jest odpowiedzialny za organizowanie regularnych spotkań ze wszystkimi katechetami oraz za ich stałą formację, do jego uprawnień i obowiązków należy ponadto organizowanie rekolekcji dla dzieci i młodzieży, w porozumieniu z dyrekcją szkół na terenie parafii. Proboszcz również ponosi odpowiedzialność za stosowanie się nauczycieli religii do *Katechizmu Kościoła Katolickiego*, norm odnoszących się do katechizacji ustanowionych przez biskupa diecezjalnego oraz Konferencję Episkopatu Polski.⁶²

W związku z powrotem nauki religii do szkoły formalne zatrudnienie katechety dokonuje się aktualnie w oparciu o umowę o pracę zawieraną przez katechetę z dyrektorem jednostki, po stwierdzeniu u zainteresowanego wymaganych kwalifikacji oraz uzyskaniu misji kanonicznej od ordynariusza miejsca. To jednak nie zwalnia proboszcza od odpowiedzialności za katechizujących, którzy odpowiadają przed nim za sumienne wypełnianie swoich obowiązków. Starający się o stosowną misję winien posiadać pozytywną opinię swojego proboszcza, a o jego skierowanie do konkretnej szkoły występuje zainteresowany proboszcz. On również winien być informowany o nieobecności nauczyciela religii w szkole, celem zorganizowania zastępstwa na czas przedłużającej się absencji uczącego. Gdy natomiast w uzasadnionych przypadkach ordynariusz pozbawia katechety prawa nauczania, winien to uczynić po zasięgnięciu opinii proboszcza miejsca szkoły. Aby proboszcz mógł wy-

⁶² *IV Synod Diecezji Tarnowskiej* st. 44 s. 78-79; *Statuty Archidiecezji Lwowskiej w Lubaczowie* st. 44 s. 35-36; *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej* st. 18 s. 37; *XLII Synod Diecezji Płockiej* st. 284 s. 124 oraz *Instrukcja o katechizacji* s. 186; *I Synod Archidiecezji Białostockiej* st. 172 s. 59; *II Synod Diecezji Częstochowskiej* st. 2.3.9. s. 43; *Poznański Synod Archidiecezjalny* st. 27 s. 84; *I Synod Diecezji Łowickiej* st. 146 s. 147; *I Synod Diecezji Elckiej* st. 518 s. 85; *Synod Archidiecezji Wrocławskiej* st. 10 s. 440-441; *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej* st. 150 § 3 s. 89; *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej* st. 16 s. 35-36; *II Polski Synod Plenarny* st. 75 s. 179.

stąpić do dyrekcji szkoły o zwolnienie lub zamianę katechety, winien najpierw uzyskać zgodę kurii diecezjalnej.⁶³ Odnosi się to najpierw do katechetów duchownych i sióstr zakonnych, ale również do świeckich, których sytuację prawodawca nakazuje w sposób szczególnie analizować, a może nawet w pewien sposób ich chronić, biorąc z pewnością pod uwagę społeczny fakt bezrobocia.

W pierwszych latach rozwoju dziecka o katechizację domową i rodzinną troszczą się przede wszystkim jego rodzice oraz inni krewni. W miarę wzrastania, gdy dziecko stopniowo wychodzi z domu rodzinnego, odpowiedzialność ta przechodzi również na proboszcza parafii. Dzieje się to z pewnością w momencie gdy dziecko rozpoczyna swoją edukację w przedszkolu, a następnie na poziomie tzw. klasy „zerowej”.

Ustawodawcy Kościołów lokalnych są zgodni w twierdzeniu, że już dzieci przedszkolne mają prawo do troski proboszcza o ich rozwój wiary. Katecheza na tym etapie powinna być prowadzona dla wszystkich grup wiekowych, zgodnie z odpowiednimi rozporządzeniami władz oświatowych. Proboszcz powinien w tej sprawie współpracować zarówno z rodzicami jak i z przedszkolami, które aktualnie są prowadzone przez samorządy lub inne podmioty, np. zgromadzenia zakonne. Treść i forma tej katechezy wieku przedszkolnego powinna być dostosowana do stopnia rozwoju dziecka, z uwzględnieniem naturalnego środowiska, którym jest rodzina oraz zjawiskowego podejścia do rzeczywistości charakterystycznego dla tej grupy wiekowej. Celem katechizacji tych dzieci jest doprowadzenie do tego, by pierwsze zachwyty dziecka poznającego świat, były połączone z myślą o Stwórcy i prowadziły do odkrycia, że wszystko, co Bóg stworzył jest dobre. Katecheza na tym poziomie winna stopniowo kształtować wolę dziecka, aby kierowało się w swych decyzjach przekonaniem, że Bóg je widzi i kocha, a zatem, aby każdy akt woli był podejmowany przez dziecko z myślą o Panu Bogu. Praca z dziećmi na tym etapie winna szczególnie uwzględniać różnorodne pomoce dydaktyczne, udział z rodzicami w liturgicznych nabożeństwach okresowych, zapraszanie i włączanie w katechizację rodziców, wreszcie organizowanie dla tych ostatnich pogadanek na tematy religijne i moralnego wychowania dziecka w wieku przedszkolnym.⁶⁴

O ile treścią i zadaniem katechezy wieku przedszkolnego jest wprowadzenie w świat podstawowych pojęć i przeżyć religijnych, w oparciu o doświadczenie religijne osób starszych, korzystając bogatej symboliki, obecnej zwłaszcza w liturgii,

⁶³ *Synod Archidiecezji Przemyskiej* st. 268 § 1-6 s. 91-92; *II Synod Diecezji Częstochowskiej* st. 2.3.9. s. 43.

⁶⁴ *I Synod Diecezji Elckiej* st. 532-533 s. 87; *I Synod Diecezji Łowickiej* st. 146 s. 48; *IV Synod Diecezji Tarnowskiej* s. 256; *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej* st. 225 s. 104; *II Synod Diecezji Lubelskiej* st. 115 s. 43 i st. 143 s. 197.

o tyle katecheza wieku szkolnego winna zmierzać do bardziej osobowego spotkania z Bogiem, poprzez coraz pełniejsze wtajemniczenie w życie Kościoła. Proces ten dokonuje się w parafii oraz poprzez parafię, jako wspólnotę posiadającą w sobie wszystkie dary łaski. Nic też dziwnego, że proboszcz jako przewodnik tej wspólnoty jest odpowiedzialny za inicjację chrześcijańską młodych parafian.

W toczącej się dyskusji na temat kształtu współczesnego przekazu wiary warto odwoływać się do *Dyrektorium ogólnego o katechizacji*, opublikowanego przez Kongregację ds. Duchowieństwa dnia 15 sierpnia 1997 roku, w którym stwierdza się, że „*Katecheza jest podstawowym elementem wtajemniczenia chrześcijańskiego oraz ściśle jest złączona z chrztem, sakramentem wiary*”.⁶⁵

Synody polskie, wychodząc z założenia, że zbawienie nie tylko jest głoszone w Kościele, ale ustawicznie dokonuje się w liturgii, jako główne zadanie stawiają przed katechezą wieku szkolnego wprowadzenie w rzeczywistość uświęcania i zbawienia obecnego w sakramentach. Chodzi więc w katechezie nie tylko o doprowadzenie uczniów do zrozumienia dogmatycznej nauki o sakramentach, ale o wychowanie do świadomości związku z Chrystusem i współdziałania z Nim w dziele zbawczym.⁶⁶

Bardziej szczegółowym zadaniem katechezy dzieci na etapie szkół podstawowej jest przygotowanie do sakramentu pokuty i pełnego uczestnictwa we Mszy św. To proboszcz, uwzględniając normy wydane przez biskupa diecezjalnego, ma w szczególności sposób troszczyć się, aby była prowadzona katecheza przygotowująca do uczestnictwa w sakramentach oraz aby dzieci, przez nauczanie katechetyczne trwające odpowiedni okres czasu, właściwie zostały przygotowane do pierwszego przyjęcia sakramentu pokuty i Najświętszej Eucharystii oraz do sakramentu bierzmowania. Na nim też spoczywa obowiązek, aby dzieci po przyjęciu pierwszej Komunii św., były w dalszym ciągu przez formację katechetyczną szczególnie i w sposób bardziej pogłębiony kształtowane.⁶⁷ Formacja ta odbywa się we współpracy rodziców, którzy przekazują dziecku podstawowe informacje i umożliwiają pierwsze przeżycie religijne, katechety prowadzącego zajęcia w szkole oraz parafii, która wprowadza młodych chrześcijan w pełne życie sakramentalne.⁶⁸ Osobą, a zarazem instytucją, która te działania jednoczy i koordynuje jest proboszcz parafii, odpowiedzialny za życie sakramentalne i za duchowy obraz tej wspólnoty.

⁶⁵ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Dyrektorium ogólne o katechizacji*; Poznań 1998 nr 66.

⁶⁶ *Synod Archidiecezji Wrocławskiej* st. 57 s. 224; Por. Konstytucja *Lumen gentium* nr 3.

⁶⁷ Kan. 777 1°-3° kpk.

⁶⁸ *I Synod Diecezji Elckiej* st. 537 s. 88; *XLII Synod Diecezji Płockiej* st. 311 s. 129; Por. Pa we I VI, Adhortatio apostolica *Evangelii nuntiandi* nr 47.

Doświadczeni duszpasterze oraz baczni obserwatorzy życia kościelnego nie mogą pozbyć się niepokoju z powodu nie w pełni skutecznej i trwałej inicjacji dokonującej się poprzez katechezę wieku wczesnoszkolnego. Dlatego też troską niektórych zwłaszcza synodów jest ukierunkowanie katechezy klas szkoły podstawowej na włączanie dzieci w różnorodne formy życia parafialnego, zwłaszcza poprzez uczestnictwo we Mszy św. niedzielnej i świątecznej, częste przystępowanie do spowiedzi i przyjmowanie Komunii św., udział w dziecięcych formach apostolatu. Ostatecznym bowiem celem katechezy jest doprowadzenie dzieci do spotkania z Chrystusem, do głębokiej z Nim zażyłości oraz ożywienie ich wiary i uczynienie jej świadomą i czynną. Dlatego synody postulują, aby naturalnym i koniecznym uzupełnieniem katechezy szkolnej była praca formacyjna z dziećmi w ramach różnorodnych grup i zespołów duszpasterskich w parafii. Szczególne pola pozaszkolnej aktywności ewangelizacyjnej dzieci to formacja liturgiczna, biblijna, muzyczna, charytatywna, a jej tradycyjnymi formami są ministranci, Ruch Światło-Życie, harcerstwo, zespoły muzyczne itp.⁶⁹

Proboszcz parafii odpowiedzialny za katechizację na wszystkich poziomach, może być również najskuteczniejszym inspiratorem, sojusznikiem tych działań duszpasterskich, które rozwijają i utrwalają owoce wysiłku katechetycznego.

2.1.2. Katecheza młodzieży

Zauważyć wypada, że większość zasad ogólnych, kierowanych przez prawodawców lokalnych pod adresem katechizacji odnosi się zarówno do formacji religijnej dzieci jak i młodzieży. Odnoszą się bowiem do tych poziomów katechizacji te same normy prawa powszechnego oraz stosowne przepisy prawa świeckiego. Jednak o katechizacji młodzieży, to jest tej grupie wiekowej, którą umownie dziś można umieścić w gimnazjum oraz szkołach średnich, dokumenty wspominają niekiedy oddzielnie, jako o wymagającej szczególnej troskliwości proboszcza i innych duszpasterzy. Dlatego też przywołane wyżej normy synodalne odnoszące się do odpowiedzialności proboszcza za naukę wiary zostaną w tym miejscu uzupełnione o zalecenia mówiące o podobnej odpowiedzialności za katechizację młodzieży.

Ustawodawca powszechny zobowiązuje proboszcza parafii, ażeby przez zastosowanie różnych form i poczynań umacniał, oświecał i potęgował wiarę młodzieży i dorosłych.⁷⁰ Niewątpliwie pierwsze miejsce pośród tych form i poczynań zmierzających do rozwoju wiary młodzieży należy systematyczna katecheza szkolna. Fakt, że może być nią objęta wszystka młodzież ucząca się, o ile tylko zostanie wyrażona

⁶⁹ *I Synod Diecezji Elckiej* st. 540 s. 88; *II Synod Diecezji Lubelskiej* st. 89 s. 34; *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej* st. 19 s. 38.

⁷⁰ Kan. 777 5° kpk.

taka wola ze strony rodziców lub samej młodzieży, jest niezwykle szansą dla ewangelizacji tego pokolenia. Nie miało takiej możliwości pokolenie rodziców tej młodzieży, gdyż w sytuacji katechezy w punktach parafialnych, nawet przy najlepszej woli proboszczów i katechetów, nie było to w stu procentach wykonalne.

Pasterze Kościołów lokalnych, precyzując zalecenia i normy w sprawie katechizacji młodzieży mają pełną świadomość, że jest to zadanie z wielu powodów trudne do wypełnienia. W życiu bowiem młodzieży ze szczególną ostrością ścierają się i wyrażają problemy współczesnego świata oraz nadzieje i niepokoje dzisiejszego człowieka. Tym bardziej więc katecheza, poprawnie zorganizowana i dobrze prowadzona, może służyć pomocą człowiekowi w tym niełatwym okresie życia. Jej celem winno być umożliwienie młodemu odkrywanie sensu życia, zdobycie chrześcijańskiego spojrzenia na interesujące problemy, wreszcie porządkowanie autentycznych wartości poprzez przezwyciężanie subiektywizmu i relatywizmu. Ważnym zadaniem katechezy tego okresu jest także budzenie zaufania w moc i mądrość Boga, wiązanie poprzez grupę ze wspólnotą Kościoła, w którym młody człowiek doświadcza *sacrum* i podbudowuje intelektualnie swoją wiarę. Nade wszystko jednak katecheza tego wieku winna pomagać młodzieży w osobowym przeżyciu wiary oraz w stopniowym dojrzewaniu do pełnienia chrześcijańskich obowiązków.⁷¹

Prawo partykularne konsekwentnie przypomina, że odpowiedzialność za katechizację młodzieży uczącej się w gimnazjach, liceach, technikach i szkołach zawodowych spoczywa na proboszczu parafii, na terenie której znajduje się szkoła. Proboszcz jednak powinien utrzymać duszpasterski kontakt także z tą młodzieżą, która uczęszcza do szkół średnich i na katechezę poza własną parafią. W tym celu powinien gromadzić tę młodzież kilka razy w roku, zwłaszcza na początku i na końcu roku katechetycznego, oraz z okazji świąt Bożego Narodzenia i Wielkanocy.⁷² Z pewnością ustawodawcom nie chodzi tu o namiastkę katechezy organizowanej dla młodzieży w rodzinnych parafiach, ale bardziej o osobisty kontakt duszpasterza ze swoimi młodymi parafianami, a przez to o zabezpieczenie ich przed przedczesnym wyobcowaniem z miejscowej wspólnoty parafialnej.

Obowiązkiem proboszcza jest skierować do pracy katechetycznej z młodzieżą gorliwych i możliwie doświadczonych katechetów. Winni być do tych zajęć przewidziani w pierwszej kolejności kapłani, przed siostrami zakonnymi czy katechetami świeckimi.⁷³ Nie ma tu mowy o jakiegokolwiek formie dyskryminacji, ale prawodaw-

⁷¹ *II Synod Diecezji Lubelskiej* st. 120-121 s. 45-46; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej* st. 73 s. 24-25.

⁷² *IV Synod Diecezji Tarnowskiej* st. 46 s. 79; *Statuty Archidiecezji Lwowskiej w Lubawowie* st. 46 s. 36; *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej* st. 146 s. 198.

⁷³ *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej* st. 23 s. 40.

ca zakłada, być może z doświadczenia, że wyższe kwalifikacje posiadają w tym wypadku duszpasterze, którzy mają dodatkowe możliwości oddziaływania na młodzież poprzez włączenie młodych w różne formy parafialnego apostołatu.

Dla zapewnienia większej stabilności uczących zwłaszcza w szkołach średnich w niektórych dokumentach synodalnych pojawia się postulat powrotu do instytucji stałego katechety, pozostającego w ścisłym związku współpracy z proboszczem parafii.⁷⁴

Podobnie, a może jeszcze bardziej jak w przypadku katechezy dla dzieci, ustawodawcy oczekują od uczących młodzież włączenia jej w życie Kościoła poprzez aktywny udział w życiu parafii. Dlatego katecheci, w porozumieniu z dyrekcją szkoły i miejscowym proboszczem, powinni tworzyć na terenie szkoły organizacje młodzieżowe oraz ruchy i stowarzyszenia katolickie zaznaczające swoje apostołstwo w swoim środowisku, w łączności z podobnymi dziełami istniejącymi w parafii.⁷⁵

Proboszczowie, rozumiejący trudności na jakie napotyka młodzież na drodze do dojrzałości chrześcijańskiej, powinni wspierać prowadzone przez duszpasterzy różnorodne inicjatywy młodzieżowe jako ożywiające parafię, a samym młodym stwarzające środowisko wzrostu we wierze.

Ustawy synodalne słusznie zobowiązują proboszczów, aby w archiwum parafialnym przechowywali niektóre dane dotyczące katechizacji prowadzonej w szkole. W tym celu w kancelarii parafialnej powinny znajdować się odpisy ocen końcowych, z ostatnich klas danego typu szkół, z wykazami imiennymi uczniów. Normy te, podobnie jak dodatkowe świadectwa wystawiane dla celów kościelnych na zakończenie katechizacji w szkołach podstawowych, gimnazjalnych, licealnych i zawodowych, mają na celu stworzenie możliwości sprawdzenia przez proboszcza faktu korzystania z katechezy, przy załatwianiu spraw kancelaryjnych.⁷⁶

2.1.3. Katecheza dzieci i młodzieży specjalnej troski

Kodeks Prawa Kanonicznego zwraca uwagę proboszczom, aby w organizowaniu katechezy wzięli pod uwagę potrzeby osób upośledzonych fizycznie czy umysłowo, na ile stan ich pozwala uczestniczyć w tej formie przekazu wiary.⁷⁷

⁷⁴ *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej* st. 146 s. 198; *Synod Archidiecezji Przemyskiej* st. 210 § 1-4 s. 72; *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej* st. 23 s. 40; *IV Synod Diecezji Tamowskiej* st. 20 § 2 s. 73.

⁷⁵ *III Synod Archidiecezji Łódzkiej* st. 164 s. 53; *III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej* st. 84 s. 110-111.

⁷⁶ *III Synod Archidiecezji Łódzkiej* st. 9 s. 113; *Synod Archidiecezji Przemyskiej* st. 276 § 2-3 s. 95; *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej* st. 17 s. 36; *II Synod Diecezji Częstochowskiej* st. 2.3.8. s. 42.

⁷⁷ Kan. 777 4° kpk.

Dzieci i młodzież specjalnej troski korzysta z różnych form kształcenia w szkołach specjalnych bądź w zakładach zamkniętych, albo coraz częściej w szkołach bądź klasach integracyjnych, przygotowanych i przystosowanych do przyjęcia osób dotkniętych upośledzeniem. Jeszcze inną formą pomocy tej grupie ludzi są świetlice terapeutyczne dziennego pobytu, gdzie dzieci i młodzież, pod opieką specjalistów uczą prostych czynności, czasem zawodu oraz funkcjonowania w społeczności. Jeszcze w innej sytuacji pozostają ci młodzi ludzie, którzy z braku innych możliwości pozostają w domach rodzinnych, korzystając z bardziej indywidualnych form pomocy otoczenia.

Z uznaniem należy zauważyć, że polskie ustawodawstwo synodalne poświęca wiele uwagi problemom osób niepełnosprawnych, w celu zabezpieczenia im dostępu do edukacji religijnej rozwoju wiary oraz korzystania ze słowa Bożego i laski sakramentów. Dostrzec tu można szczególną wrażliwość ustawodawców kościelnych, dostrzegających w dokumentach synodalnych „braci najmniejszych”, co ma swoje głębokie uzasadnienie w Ewangelii (zob. Mt 25,40). Jest to również zgodne z duchem *Vaticanum II*, który zapewnia, że „*Kościół darzy miłością wszystkich dotkniętych słabością ludzką, co więcej, w ubogich i cierpiących odnajduje wizerunek swego ubogiego i cierpiącego Zbawiciela, im stara się ulżyć w niedoli i w nich usiłuje służyć Chrystusowi*”.⁷⁸

Synod Kościoła Lubelskiego zobowiązuje proboszczów, aby dołożyli szczególnych starań dla zorganizowania katechezy dla dzieci przebywających w zakładach wychowawczych, jak również, w porozumieniu z innymi proboszczami, dla zapewnienia dzieciom uczęszczającym do klas specjalnych przy szkołach gminnych. Proboszczowie oraz katecheci winni także wciągać całe rodziny dzieci specjalnej troski w wysiłek katechetyczny, co będzie pomocne w akceptacji własnego dziecka i przyjęciu po chrześcijańsku faktu posiadania niepełnosprawnego dziecka. W dziele pomocy tym rodzinom – zdaniem tego ustawodawcy – duszpasterze powinni współpracować zwłaszcza z katolickimi stowarzyszeniami zajmującymi się problemem niepełnosprawności, takimi jak. „*Muminki*” *Ruch Wiara i Światło* itp.⁷⁹

Także inne synody obligują proboszczów parafii, na terenie których znajdują się zakłady rehabilitacyjno-lecznicze, szkoły specjalne, zakłady wychowawcze, ośrodki szkolno-wychowawcze, zakłady specjalne, domy dziecka, sanatoria dla dzieci i młodzieży, do zorganizowania tam katechezy dostosowanej do poziomu umysłowego mieszkańców.⁸⁰

⁷⁸ Konstytucja *Lumen gentium* nr 8.

⁷⁹ *II Synod Diecezji Lubelskiej* st. 130-131 s. 49.

⁸⁰ *II Synod Diecezji Częstochowskiej* st. 2.3.7. s. 40; *IV Synod Diecezji Tarnowskiej* st. 47 s. 79; *Statuty Archidiecezji Lwowskiej w Lubaczowie* st. 47 s. 37; *Aby byli jedno. Drugi*

Niektórzy ustawodawcy zwracają uwagę na różne formy upośledzenia, domagające się specjalistycznej katechezy, dostosowanej treściowo i metodycznie do możliwości niewidzących, niesłyszących, niesprawnych ruchowo, niesprawnych psychicznie, tzn. oligofreników o różnym stopniu niedorozwoju umysłowego, itd. Wszyscy doświadczeni na te różne sposoby szczególnie potrzebują troski wychowawczej Kościoła, wsparcia mocami Ducha Świętego, kontaktu z Chrystusem Lekarzem i Nauczycielem, którego formą może być katecheza.⁸¹

Katecheza zorganizowana na terenie istniejących w parafii specjalistycznych domów i zakładów dla niepełnosprawnych nie wyczerpuje w całości troski proboszcza o ludzi upośledzonych. Prawodawcy oczekują od duszpasterzy jeszcze indywidualnego i osobistego kontaktu z osobami pozostającymi w domach rodzinnych z powodu długotrwałej choroby, inwalidztwa, upośledzenia umysłowego, itp. Także i oni z woli prawodawców nie powinni być pozbawieni opieki katechetycznej. W porozumieniu ze szkołą należy zorganizować dla nich indywidualne lekcje religii, dostosowane do poziomu i możliwości percepcyjnych dziecka. Do obowiązków proboszcza należy takie rozłożenie zajęć pomiędzy katechetami, aby odpowiednią formą katechizacji objąć również te dzieci, które z różnych powodów nie uczęszczają do szkoły. Zajęcia te może prowadzić osobiście proboszcz lub winien delegować do tego zadania innego duszpasterza, siostrę zakonną czy katechetę świeckiego. W ramach tych indywidualnych spotkań należy przygotować dzieci do sakramentu pokuty i Eucharystii. Pomimo katechezy indywidualnej takie uroczystości jak pierwsza Komunia święta czy bierzmowanie tych dzieci winno się organizować wraz z innymi rówieśnikami, uwzględniając słuszne zasady wychowania integracyjnego.⁸²

Normy synodalne odnoszące się do katechizacji osób niepełnosprawnych idą zasadniczo w dwóch kierunkach. Z jednej strony mają zapewnić naukę religii w placówkach oświatowo-leczniczych oraz w innych miejscach zbiorowego pobytu, na zasadach przyjętych w państwowych przepisach dla tego rodzaju instytucji. Byłoby rzeczą bardzo pożądaną, gdyby proboszcz do każdej z tego typu placówek był w stanie wybrać katechetę z odpowiednimi kwalifikacjami oraz predyspozycjami duchowymi.

Synod Diecezji Sandomierskiej st. 150 s. 199; *XLII Synod Diecezji Płockiej* s. 188; *Synod Archidiecezji Przemyskiej* st. 274 § 2 s. 94; *I Synod Diecezji Elckiej* st. 557 s. 91; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej* st. 82 s. 26.

⁸¹ *II Synod Diecezji Częstochowskiej* st. 2.3.7. s. 40; *I Synod Diecezji Elckiej* st. 556 s. 91; *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej* st. 82 s. 26; *II Synod Diecezji Lubelskiej* st. 128 s. 48; *Synod Archidiecezji Przemyskiej* st. 280 s. 96; *Synod Archidiecezji Wrocławskiej* st. 63 s. 227.

⁸² *Drugi Synod Diecezji Włocławskiej* st. 83 s. 26-27; *I Synod Diecezji Elckiej* st. 558 s. 91; *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej* st. 16 s. 36; *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej* st. 149 s. 199; *III Synod Archidiecezji Łódzkiej* s. 115; *III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej* st. 85 s. 111.

Katecheza indywidualna w domach zmierza do bardzo osobistego traktowania dzieci upośledzonych, jak zresztą są traktowane przez władze szkolne, zapewniające naukę z poszczególnych przedmiotów. Proboszcz, w świetle ustaw synodalnych, ma obowiązek włączyć parafię w ten system edukacji, zapewniając przez to równomierny rozwój osoby ludzkiej i dostęp do wszystkich dóbr duchowych.

2.2. Katecheza parafialna

Nauczanie religii w szkole, choć z pewnością jest znakomitą okazją do systematycznego wykładu wiary, formowania postaw życiowych w okresie rozwoju i dorastania, a także stopniowego wprowadzania do wspólnoty Kościoła poprzez lokalną społeczność parafialną, z całą pewnością nie wyczerpuje zadania katechizacji, jakie spoczywa na proboszczu. Ma on bowiem nałożony przez prawo powszechne obowiązek, aby uwzględniając normy wydane przez biskupa diecezjalnego, stosował różnego rodzaju formy i działania duszpasterskie zmierzające do umocnienia i rozwoju wiary młodzieży jak też i dorosłych.⁸³

Z powyższej dyspozycji ustawodawcy wynika jasno, że adresatami katechezy nie są tylko dzieci i młodzież, ale również dorośli, pozostający na różnych etapach rozwoju wiary i gorliwości życia chrześcijańskiego. Wolą zatem prawodawcy kodeksowego jest zobowiązanie proboszcza do troski o nauczanie katechetyczne permanentne, tzn. obecne w parafii na sposób ciągły, rzecz jasna w różnym natężeniu, w odniesieniu do różnych grup wiekowych.

Nauczanie wiary w parafii jest nieodłączne od sprawowania sakramentów, które wyznaczają kolejne etapy w życiu pojedynczego człowieka czy całych rodzin. Dlatego też ustawy polskich synodów chętnie wiążą system katechezy permanentnej z szafarstwem chrztu, Eucharystii, pokuty, bierzmowania czy małżeństwa. Tak więc model katechezy parafialnej winien obejmować całą parafię, w związku z przyjmowaniem kolejnych sakramentów. Wynika z tego, że proboszczowie, równoległe oraz w uzgodnieniu z katechezą szkolną winni przygotowywać swoich młodych parafian wraz z rodzicami, najpierw do inicjacji chrześcijańskiej, następnie do owocnego przeżywania innych sakramentów. Jest to problem o tyle ważny, a czasem skomplikowany, że dzieci oraz młodzież bardzo często uczestniczą w katechezie szkolnej poza parafią, a jednak parafia z jej proboszczem jest odpowiedzialna za wtajemniczenie chrześcijańskie.

Synody polskie uznają parafię jako właściwą i pierwszoplanową przestrzeń katechizacji. W odniesieniu do dzieci katecheza w parafii ma charakter uzupełnienia nauczania religijnego o element wtajemniczenia i uświadamiania przynależności do wspólnoty kościelnej. Dla dorosłych zaś katecheza parafialna jest formą kate-

⁸³ Kan. 777 5° kpk.

chumenatu, okazją do ciągłego pogłębiania wiary, zwłaszcza z okazji przyjmowania sakramentów przez ich dzieci, oraz przygotowaniem do apostołstwa. Dlatego też uchwały synodalne stanowczo polecają wprowadzać we wszystkich parafiach katechezę dorosłych, która jest najznakomitszą formą katechezy.⁸⁴

Zaznaczyć należy, że również II Polski Synod Plenarny w zaleceniach skierowanych do duszpasterzy „zobowiązuje wszystkich księży proboszczów do prowadzenia katechezy dorosłych, w formie dostosowanej do potrzeb i możliwości lokalnych. W katechezie tej można wykorzystywać *Katechizm Kościoła Katolickiego* i przesłanie *Ojca Świętego z pielgrzymek do Polski*”.⁸⁵

2.2.1. Katecheza chrzcielna

Katecheza chrzcielna dotyczy najpierw osób dorosłych, którzy sami przyjmują ten sakrament. Istnieje bowiem pewna grupa ludzi przygotowująca się każdego roku do przyjęcia chrztu i innych sakramentów inicjacji chrześcijańskiej. Osoby te potrzebują katechezy w ramach zorganizowanego katechumenatu, który powinien zawierać głoszenie słowa Bożego, uczestnictwo w liturgii oraz doświadczenie życia we wspólnocie. Jest rzeczą słuszną, aby zwłaszcza większych parafiach, np. w siedzibie dekanatu, powstawały ośrodki stałego katechumenatu, do których proboszczowie mogliby kierować zainteresowanych. To jednak nie zwalniałoby proboszcza od osobistego kontaktu i odpowiedzialności za przygotowanie do chrztu.⁸⁶

Szczegółowe normy dla duszpasterzy w zakresie przygotowania dorosłego do chrztu oraz innych sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego zawierają księgi liturgiczne oraz stosowna instrukcja Konferencji Episkopatu Polski.⁸⁷ Ustawy synodalne przyjmują do wiadomości te rozporządzenia i nie zajmują się obszerniej tą kwestią.

Znacznie więcej norm zawierają ustawy synodalne w związku ze sprawowaniem chrztu dzieci. Chrzest dziecka powinien być poprzedzony odpowiednim przygotowaniem rodziców i chrzestnych. Na jego program powinna się złożyć katecheza sakramentalna oraz modlitwa. W ramach tego przygotowania rodzice i chrzestni

⁸⁴ II Synod Diecezji Częstochowskiej st. 2.3.3. s. 37 st. 2.3.7. s. 39; XLII Synod Diecezji Płockiej s. 184; Drugi Synod Diecezji Włocławskiej st. 43 s. 17 i st. 88 s. 28; Synod Archidiecezji Przemyskiej st. 277 s. 95; I Synod Archidiecezji Białostockiej st. 206 s. 65-66; III Synod Archidiecezji Łódzkiej art. 166 s. 53; Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostołska *Catechesi tradendae* nr 43.

⁸⁵ II Polski Synod Plenarny st. 42 s. 154.

⁸⁶ II Synod Diecezji Lubelskiej st. 144 s. 55; Synod Archidiecezji Przemyskiej st. 279 s. 95.

⁸⁷ *Obzędry chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1988; *Instrukcja dla duchowieństwa w związku z wprowadzeniem obrzędów chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych (9 V 1989)*. W: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski 1966-1993*, s. 23-28.

winni być pouczeni o znaczeniu sakramentu chrztu, o obowiązkach z jego przyjęcia wynikających. Katecheza przedchrzcielna ma również na celu ukazać symbolikę sakramentu i wprowadzić zainteresowanych do świadomego przeżywania samych obrzędów. W niektórych dokumentach można spotkać zachęty, aby do tego przygotowania angażowali duszpasterze także katolików świeckich, zwłaszcza skupionych w ruchach i stowarzyszeniach katolickich. Można spotkać w ustawach zachęty skierowane do proboszczów, aby organizowali spotkania z rodzicami oczekującymi dziecka celem pouczenia ich o godności rodzicielstwa i znaczeniu chrztu dla życia chrześcijańskiego.⁸⁸

Niektórzy ustawodawcy ogólnie zalecają przygotowanie, nie precyzując jego formy, inni zalecają co najmniej dwa spotkania w parafii chrztu lub zamieszkania chrzestnych. Wydaje się, że bardzo praktycznym zaleceniem jest, aby katecheza chrzcielna była prowadzona w parafii w ustalonym terminie.⁸⁹

Praktyka duszpasterska pokazuje, że chrzest dziecka jest często okazją do kontaktu duszpasterskiego z ludźmi oddalonymi od wiary i społeczności kościelnej. Okazana w tym momencie mądrość duszpasterska bywa niekiedy okazją do odnowienia zerwanych więzów, uporządkowania sumienia i powrotu na drogę życia sakramentalnego. Nic też dziwnego, że niektórzy ustawodawcy polecają z okazji chrztu ze szczególną troską zająć się rodzicami niepraktykującymi i obojętnymi religijnie.⁹⁰

Tak jak do funkcji szczególnie powierzonych proboszczowi należy udzielanie chrztu,⁹¹ tak do jego ważnych obowiązków należy przygotowanie rodziców dziecka oraz chrzestnych do przeżycia znaczenia tego wydarzenia, by mogli dziecko stopniowo wprowadzać w jego tajemnice i życiowe konsekwencje. Choć ustawodawcy na ogół pozostawiają duszpasterzom sposób przeprowadzania katechezy chrzcielnej, to jednak co do jej potrzeby a nawet obowiązku prowadzenia nie pozostawiają wątpliwości. Także księgi liturgiczne czynią proboszcza odpowiedzialnym za katechezę poprzedzającą chrzest: „*Jest rzeczą doniosłą, aby rodzice dziecka, przed chrztem przygotowali się do świadomego udziału w nim, albo kierując się własną znajomością wiary, albo przy pomocy przyjaciół i innych członków wspólnoty, postępując*

⁸⁸ *Poznański Synod Archidiecezjalny* s. 56; *XLII Synod Diecezji Płockiej* st. 315 s. 129-130; *II Synod Diecezji Lubelskiej* st. 145 s. 56; *Synod Archidiecezji Przemyskiej* st. 312 s. 104; *IV Synod Diecezji Tarnowskiej* st. 117 s. 118; *Statuty Archidiecezji Lwowskiej w Lubaczowie* st. 104 s. 54.

⁸⁹ *IV Synod Diecezji Tarnowskiej* st. 118 § 1-2 s. 118; *Statuty Archidiecezji Lwowskiej w Lubaczowie* st. 105 § 1-2 s. 54; *Synod Archidiecezji Przemyskiej* st. 312 s. 104; *I Synod Archidiecezji Białostockiej* st. 208 s. 66.

⁹⁰ *II Synod Diecezji Lubelskiej* st. 145 s. 56; *IV Synod Diecezji Tarnowskiej* st. 118 § 1 s. 118; *Statuty Archidiecezji Lwowskiej w Lubaczowie* st. 105 § 1 s. 54.

⁹¹ Kan. 530 1° kpk.

*się odpowiednimi środkami, którymi są książki, listy i katechizmy przeznaczone dla rodzin. Proboszcz zaś niechaj się stara osobiście lub przez współpracowników złożyć im wizytę, a nawet zebrać większą liczbę rodzin, by przygotować je do zbliżającego się obrzędu przez duszpasterskie pouczenie i wspólną modlitwę”.*⁹²

2.2.2. Katecheza przed pierwszą spowiedzią i Komunią świętą

Wprowadzenie młodego chrześcijanina w życie sakramentalne Kościoła należy do ważniejszych obowiązków rodziny i parafii. Po dojściu do świadomości w dzieciństwie przyjętego chrztu przychodzi moment na wtajemniczenie w największe dobro Kościoła jakim jest Eucharystia. Równoległe młody chrześcijanin dochodzi do rozróżnienia dobra i zła, grzechu i cnoty, co jest podstawą kształtowania prawidłowego sumienia, a następnie przygotowania do sakramentu pokuty i pojednania. Choć dziecko na etapie tego przygotowania zasadniczo nie popełnia grzechu ciężkiego, dla którego odpuszczenia konieczna jest spowiedź sakramentalna, to jednak potwierdzona wielowiekową tradycją praktyka Kościoła dopuszcza niemal równocześnie do sakramentu pokuty i Eucharystii. Wprawdzie była w niektórych diecezjach, może jeszcze podtrzymywana, praktyka tzw. *wczesnej Komunii świętej*, ale zasadniczo w Polsce pozostało to na poziomie duszpasterskiego eksperymentu, nie zyskując przymiotu powszechności.

Powszechna praktyka w diecezjach polskich umiejscawia przygotowanie do pierwszej spowiedzi i Komunii świętej na pierwszą klasę szkoły podstawowej. Dzieci, osiągnąwszy pierwsze informacje i wychowanie religijne w domu rodzinnym, uzupełnione katechezą wieku przedszkolnego i wczesnoszkolnego, są sposobne do przeżycia tych wielkich tajemnic wiary. *„Jest przede wszystkim obowiązkiem rodziców oraz tych, którzy ich zastępują, jak również proboszcza – postanawia ustawodawca kodeksowy – troszczyć się, ażeby dzieci, po dojściu do używania rozumu, zostały odpowiednio przygotowane i jak najszybciej posiliły się tym Bożym pokarmem, po uprzedniej sakramentalnej spowiedzi. Do proboszcza należy również czuwać nad tym, by do Stołu Pańskiego nie dopuszczać dzieci, które nie osiągnęły używania rozumu albo jego zdaniem nie są wystarczająco przygotowane”.*⁹³

Warto zauważyć, że norma powyższa potwierdza praktykę Kościoła w Polsce w zakresie przystępowania dzieci do sakramentów, czyniąc proboszcza odpowiedzialnym za przygotowanie oraz dopuszczanie do tych tajemnic.

Ponieważ w formacji dziecka do wtajemniczenia chrześcijańskiego ma swój udział katecheza rodzinna, katecheza szkolna oraz katecheza parafialna, synody oczekują ścisłej współpracy rodziców, katechety i proboszcza w formacji eucharystycznej.

⁹² *Obrzędy chrztu dzieci według Rytuału Rzymskiego* s. 21.

⁹³ Kan. 914 kpk.

stycznej. Program katechetyczny pierwszych klas czteroletniego cyklu przewiduje, oprócz podania pewnego zasobu wiadomości, przygotowanie do pełnego uczestnictwa we Mszy świętej, uczy wrażliwości sumienia, oceny własnego postępowania, odwracania się od złego postępowania, realizowania dobrych postanowień. W taką pracę z dzieckiem winni być wprowadzani rodzice i rodzeństwo, aby tłumaczyć przyswojoną wiedzę na język dnia codziennego i powszednich zachowań. Taki między innymi sens mają spotkania z rodzicami, będące formą katechezy, podczas których rodzice i bliscy dziecka zapoznają się z treściami wprowadzającymi dziecko w pełne życie Kościoła. Bliscy dziecka powinni zwłaszcza w tym okresie przygotowania uczestniczyć wraz z nim we Mszy świętej. Dlatego też ważną rolę odgrywają tu tzw. Msze święte inicjacyjne, podczas których dzieci wraz z rodzicami są wprowadzane w poszczególne jej elementy. W przygotowaniu bowiem do pokuty i Eucharystii, oprócz przekazanej wiedzy, ważne miejsce zajmuje doświadczenie religijne.⁴⁴

Ustawodawcy zachęcają do szukania nowych form aktywnego włączania się parafii w przygotowanie do sakramentów wtajemniczenia, przełamując przekonanie, że katecheza szkolna czyni zadość temu przygotowaniu. W tym celu proboszczowie winni organizować comiesięczne nabożeństwa związane z przygotowaniem dzieci do sakramentu pokuty i Eucharystii. Zaleca się, aby podczas tych nabożeństw dzieci otrzymywały kolejno: różaniec, medalik, książeczkę do modlitwy, przez co będą stopniowo wprowadzane w życie modlitwy. Synodalni prawodawcy nakazują ponadto przeprowadzenie z rodzicami cyklu spotkań poświęconych wychowaniu, formacji wiary, wtajemniczeniu w życie Kościoła. Punktem wyjścia może tu być tradycyjna „wywiadówka”, której należy nadać nową formułę i nową treść.⁴⁵ Częstotliwość spotkań, o których mowa nie jest zasadniczo określana, zależy to od możliwości i warunków miejscowych, ale punktem odniesienia może tu być rytm pracy i kalendarz wydarzeń szkoły.

Odpowiedzialność proboszcza za formację eucharystyczną młodych parafian realizuje się w łączności z katechezą szkolną oraz rodzicami jako pierwszymi katechetami dziecka. Ustawy synodalne zachęcają do poszukiwania tu nowych form przygotowania dzieci do pierwszej spowiedzi oraz Komunii świętej z wykorzystaniem różnych możliwości jakie daje katecheza parafialna, którą winni być objęci zarówno rodzice jak i ich dzieci.

2.2.3. Katecheza przed bierzmowaniem

Do godziwości przyjęcia sakramentu bierzmowania prawo wymaga, poza wypadkiem niebezpieczeństwa śmierci, używania rozumu, właściwych dyspozycji

⁴⁴ *II Synod Diecezji Lubelskiej* st. 149 s. 58-59; *Synod Archidiecezji Przemyskiej* s. 321.

⁴⁵ *XLII Synod Diecezji Płockiej* s. 185; *I Synod Diecezji Łowickiej* st. 151 § 1 s. 49; *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej* st. 14 s. 34; *Synod Archidiecezji Przemyskiej* s. 322.

oraz odpowiedniego pouczenia.⁹⁶ Równocześnie prawodawca kodeksowy nakłada na rodziców, duszpasterzy, a zwłaszcza na proboszcza obowiązek przygotowania, we właściwym czasie, kandydatów do bierzmowania.⁹⁷ W ten sposób ustawodawca powszechny czyni proboszcza odpowiedzialnym za katechezę przygotowującą do bierzmowania. Instrukcja Duszpasterska Konferencji Episkopatu precyzując na czym polega to przygotowanie stwierdza, że: „*Dokonuje się ono przede wszystkim przez normalną katechizację młodzieży, (...) oraz przez specjalne przygotowanie bezpośrednie*”.⁹⁸ Jednocześnie wspomniany dokument przypominając, że bierzmowanie jest uroczystością całej parafii, zaleca, aby przygotowaniem do tego wydarzenia objąć całą wspólnotę parafialną ze szczególnym uwzględnieniem rodziców i świadków bierzmowanych.⁹⁹

Pouczenie zawarte w *Obrzędach bierzmowania* przypomina, że duszpasterze powinni troszczyć się, aby wszyscy ochrzczeni otrzymali pełne wtajemniczenie chrześcijańskie i zostali starannie przygotowani do bierzmowania. W obrzędzie tego sakramentu, wraz ze wspólnotą parafialną, powinni wziąć udział rodzice bierzmowanych oraz świadkowie, których także należy duchowo przygotować do tej funkcji.¹⁰⁰

Ważną rolę w ujednoczeniu i zintensyfikowaniu przygotowania do bierzmowania mogą odegrać postanowienia *II Polskiego Synodu Plenarnego*. Zbiera on zapewne najlepsze doświadczenia i zwyczaje z wszystkich diecezji polskich, promując modele i programy duszpasterskie najbardziej twórcze. W ten sposób wydaje zalecenie, aby duszpasterze obejmowali przygotowaniem do bierzmowania obejmowali oprócz kandydatów także ich rodziców i świadków. Celem tej katechezy winno być przeżycie obecności i działania Ducha Świętego w Kościele, wpojenie obyczaju modlitwy, kształtowanie sumienia i postaw życiowych, odwagi w wyznawaniu wiary i umiejętność obrony przekonań, odpowiedzialności za życiowe powołanie, relacje miłości i przyjaźni, wspólnotę lokalną oraz ojczyznę.¹⁰¹

Uwzględniać powyższe normy ustawodawcy synodalni podtrzymują zasadę, że przygotowanie do bierzmowania obejmuje nie tylko kandydatów, lecz także rodziców, rodzinę, świadków bierzmowania oraz całą wspólnotę parafialną. Katecheza ta winna, według tych ustawodawców, prowadzić do pogłębienia znajomości tego sakramentu, ożywienia wiary oraz odpowiedzialności za nią aż do gotowości jej

⁹⁶ Kan. 889 § 2 kpk.

⁹⁷ Kan. 890 kpk.

⁹⁸ *Instrukcja duszpasterska dotycząca sakramentu bierzmowania (16 I 1975)*. W: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski 1966-1993*, s. 29-35.

⁹⁹ *Instrukcja duszpasterska dotycząca sakramentu bierzmowania*, s. 31.

¹⁰⁰ *Obrzędy bierzmowania według Pontyfikatu Rzymskiego* s. 19-21.

¹⁰¹ *II Polski Synod Plenarny* st. 110 s. 208.

obrony. Specjalnie jednak ustawodawcy akcentują konieczność objęcia katechezą przed bierzmowaniem rodziców i świadków. Katecheza ta nie powinna się jednak ograniczać tylko do przekazania informacji o liturgii tego sakramentu, lecz winna prowadzić do pogłębienia teologicznej wiedzy o samym sakramencie, a także wpojenia zwyczaju osobistej i stałej modlitwy, kształtowania chrześcijańskich postaw moralnych, wierności obowiązkom codziennego życia, odwagi w wyznawaniu wiary i umiejętności obrony przekonań religijnych przed współczesnymi zagrożeniami. Przygotowanie to zakłada ponadto modlitwę wspólnie z kandydatami oraz okazję dla rodziców i świadków do sakramentu pokuty.¹⁰²

Dokumenty synodalne przypominają, a nawet podkreślają zasadę, że bezpośrednio przygotowanie do bierzmowania odbywa się we wspólnocie parafialnej, chociaż przygotowaniem dalszym jest systematyczna katecheza szkolna. *Synod Archidiecezji Przemyskiej* zamieszcza obszerną *Instrukcję*, w której dzieli przygotowanie na dwa etapy, z których drugi obejmuje między innymi formację liturgiczną i eklesjalną ukierunkowaną na pełniejsze uczestnictwo w życiu parafii, kształtowanie ducha modlitwy i pokuty itp. Propozycja ta przewiduje również udział rodziców i świadków w tym przygotowaniu poprzez udział w kilku spotkaniach organizowanych przez proboszcza.¹⁰³

Synodalne sugestie w sprawie przygotowania kandydatów do bierzmowania zmiernają wyraźnie do zainteresowania tym sakramentem oraz jego przeżyciem przez całą wspólnotę parafialną. Przyjęcie i realizacja tych postulatów sprawi, że katecheza parafialna wzbogaca się tym samym o nowy bardzo intensywny element formacyjny w parafii pozostający w dyspozycji proboszcza.

2.2.4. Katecheza przedślubna

Zawarcie małżeństwa, przez które mężczyzna i kobieta tworzą ze sobą wspólnotę całego życia, skierowaną ze swej natury do dobra małżonków i wychowania potomstwa,¹⁰⁴ jest otaczane przez Kościół pasterską troską. Dlatego duszpasterze mają obowiązek troszczyć się o powstające rodziny najpierw poprzez nauczanie odpowiednio przystosowane dla małoletnich, następnie przez katechezę dla młodzieży i starszych, dzięki czemu wierni otrzymają pouczenie o znaczeniu małżeństwa chrześcijańskiego, jak również o obowiązkach małżonków i chrześcijańskich rodziców.¹⁰⁵

Posłanie *II Polskiego Synod Plenarnego* przypomina, że duszpasterze powinni zadbać, aby nowożeńcy dobrze rozumieli sens obrzędu sakramentu małżeństwa,

¹⁰² *Poznański Synod Archidiecezjalny* s. 258 i 290; *Synod Archidiecezji Przemyskiej* st. 324 s. 108.

¹⁰³ *Synod Archidiecezji Przemyskiej* s. 317-320.

¹⁰⁴ Kan. 1055 kpk.

¹⁰⁵ Kan. 1063 1° kpk; Por. Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio*, Watykan 1981 nr 66.

czynnie w nim uczestniczyli, a nade wszystko zdobyli głębokie przekonanie, że łaska sakramentu nie jest chwilowa, lecz będzie przenikać ich związek przez wszystkie dni jego trwania.¹⁰⁶

Choć katecheza przedmałżeńska ma na celu przede wszystkim bezpośrednio przygotowanie do przyjęcia tego sakramentu, to jednak jej zadaniem może być także pogłębienie życia wiary w obliczu tak poważnego wydarzenia.¹⁰⁷ Bywa również, iż będzie to dla duszpasterza oraz dla samych narzeczonych okazją do odbudowania utraconych podstaw wiary oraz powrotu do życia sakramentalnego. Dlatego też katecheza przedślubna, uwzględniając zróżnicowanie jej uczestników winna mieć wyraźny charakter ewangelizacyjny.

Synody diecezji polskich składają na proboszcza i na parafię, zgodnie kompetencją, odpowiedzialność za przygotowanie kandydatów do małżeństwa. Oprócz przygotowania dalszego, które ma miejsce w rodzinie oraz na etapie katechezy szkolnej, przewidują organizowanie co pewien czas cyklu spotkań ewangelizacyjno-katechetycznych dla młodzieży. Cykl tych katechez powinien obejmować co najmniej dziesięć konferencji wygłaszanych przez duszpasterzy oraz osoby świeckie prowadzące katolickie poradnie rodzinne czy innych specjalistów naświetlających problemy życia rodzinnego z punktu widzenia psychologii, socjologii, pedagogiki, medycyny czy prawa. Terminarze tych spotkań winny być uzgadniane przez proboszczów w ramach dekanatu i podawane co pewien czas do wiadomości w ogłoszeniach parafialnych i w gablotkach, we wszystkich zainteresowanych parafiach. W większych ośrodkach miejskich, nie zwalniając parafii od właściwej jej odpowiedzialności, dopuszczają niektóre ustawy organizowanie katechezy w skali miasta. Jeżeli w wyjątkowych okolicznościach zainteresowani nie skorzystali z tej formy przygotowania do małżeństwa na proboszczu ciąży obowiązek przeprowadzenia tej katechezy w formie indywidualnej, skróconej, posługując się literaturą czy innymi pomocami duszpasterskimi.¹⁰⁸

Niezależnie od tej formy przygotowania każdy proboszcz jest zobowiązany, przeprowadzić przygotowanie bezpośrednio do zawarcia małżeństwa, czasowo związane z protokołem badania kanonicznego, uzupełnione o spotkania w poradni rodzinnej. Jest to sposobna okazja do przeprowadzenia duszpasterskiego dialogu z narzeczonymi, którzy przez zawarcie sakramentalnego małżeństwa wzbogacą parafialną wspólnotę o nowy Kościół domowy. Właściwym miejscem tej bezpo-

¹⁰⁶ II Polski Synod Plenarny st. 43 s. 43.

¹⁰⁷ Obowiązki proboszcz w tym zakresie omawia szczegółowo: *Instrukcja Episkopatu Polski o przygotowaniu do zawarcia małżeństwa w Kościele Katolickim (13 XII 1989)*. W: *Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski 1966-1993*, s. 151-209.

¹⁰⁸ I Synod Diecezji Drohiczyńskiej st. 12 s. 33-34; Synod Archidiecezji Przemyskiej st. 13-14 s. 14-15; III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej st. 245-248 s. 177-178.

średniej katechizacji jest parafia jednego z narzeczonych, a jej prowadzenie należy do obowiązków proboszcza. Jedynie w wyjątkowych okolicznościach to zadanie może proboszcz zlecić wikariuszowi. Zwieńczeniem katechezy przedmałżeńskiej mogą być rekolekcje lub dni skupienia, do których odprawienia zachęcają ustawodawcy chrześcijańskich narzeczonych.¹⁰⁹

Przygotowanie młodzieży stanowi dobrą okazję do włączenia w system katechezy parafialnej młodzieży, która często po ukończeniu nauki w szkole traci płaszczyznę kontaktu duszpasterskiego. Umiejętne prowadzenie tzw. kursów przedmałżeńskich, poważne potraktowanie bezpośredniego przygotowania do małżeństwa stwarza dla proboszcza szerokie możliwości oddziaływania duszpasterskiego w ramach szeroko rozumianej katechezy parafialnej.

3. Środki społecznego przekazu

Poddając analizie różne sposoby i formy przekazywania prawd objawionych, pozostające na usługach ewangelizacji w obrębie wspólnoty parafialnej, nie sposób w końcu nie zapytać o rolę i miejsce środków masowego przekazu w głoszeniu słowa Bożego. Kościół, zwłaszcza po Soborze Watykańskim II, bardzo docenia miejsce środków masowego przekazu w kulturze oraz ich możliwości w dziedzinie apostołatu.¹¹⁰ Konsekwencją takiej oceny jest norma zawarta w *Kodeksie Jana Pawła II*: „W wypełnianiu swojej funkcji, pasterze Kościoła, korzystając z prawa przysługującego Kościołowi, powinni posługiwać się środkami społecznego przekazu”.¹¹¹ W powyższej dyspozycji zawiera się postulat, aby pasterze, mający udział w kościelnej misji nauczania, korzystali ze środków społecznego przekazu, wspomagających głoszenie orędzia zbawienia. Nie jest to nawet zachęta, lecz zobowiązanie, o czym świadczy tryb rozkazujący: *adhibere satagant*. Jest rzeczą oczywistą, że korzystanie ze środków przekazu jest uwarunkowane możliwością.¹¹² Podobnie w od-

¹⁰⁹ III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej st. 249 s. 177-179; Synod Archidiecezji Przemyskiej st. 16 § 5 s. 16; II Polski Synod Plenarny st. 41 s. 42.

¹¹⁰ Swoją stosunek do środków przekazu oraz możliwości ich wykorzystania w misji nauczania tak określił Sobór: *Ponieważ Kościół katolicki ustanowiony został przez Chrystusa Pana, aby wszystkim ludziom nieść zbawienie, i wobec tego przynaglany jest koniecznością przepowiadania Ewangelii, przeto uważa on za swój obowiązek głosić orędzie zbawienia również przy pomocy środków przekazu społecznego oraz uczyć ludzi właściwego korzystania z nich. Kościołowi więc przysługuje naturalne prawo używania i posiadania wszelkiego rodzaju owych środków, o ile są one konieczne lub pomocne w chrześcijańskiej działalności wychowawczej i w każdej jego pracy, podejmowanej dla zbawienia dusz. Zadaniem zaś pasterzy jest takie pouczenie wiernych i kierowanie nimi, by przy pomocy tych również środków zmięrzali oni do zbawienia i doskonałości własnej oraz całej rodziny ludzkiej.* Dekret *Inter mirifica* nr 3.

¹¹¹ Kan. 822 § 1 kpk.

¹¹² T. Pawluk, *Środki Społecznego przekazu w świetle Kodeksu Prawa Kanonicznego w dyspozycjach Kodeksu Prawa Kanonicznego*, „Prawo Kanoniczne” 31:1988 nr 3-4 s. 49.

niesieniu do nauczania katechetycznego zaleca ustawodawca, aby było prowadzone z zastosowaniem wszelkich środków, pomocy dydaktycznych oraz środków społecznego przekazu, które wydają się bardziej skuteczne do tego, by wierni, w sposób dostosowany do ich charakteru, możliwości, wieku oraz warunków życia, mogli głębiej poznać naukę katolicką i lepiej według niej układać życie.¹¹³

Wnioski praktyczne, jakie płyną z kodeksowej dyspozycji w odniesieniu do proboszcza są następujące: powinien zabiegać o to, aby wierni mogli zaopatrzyć się w katechizmy, podręczniki do nauki religii i modlitewniki; czytali prasę katolicką oraz inne publikacje religijne; powinien założyć odpowiednią bibliotekę parafialną, umieścić w poczekalni na plebanii stosowną prasę katolicką czy albumy religijne, urządzić gablotkę parafialną w przedsionku lub na zewnątrz kościoła z interesującymi hasłami i ciekawymi wycinkami z prasy; powinien założyć i konserwować urządzenia nagłaśniające w kościele, aby słowo Boże docierało do każdego uczestnika zgromadzenia liturgicznego.¹¹⁴

Do tej, i tak obszernej, listy możliwości wykorzystania środków przekazu na forum parafii w dziele przekazu Dobrej Nowiny należy jeszcze dodać organizowanie wypożyczalni kaset z filmami o treści ewangelizacyjnej, promocja filmów przybliżających wartości ewangeliczne, wydawanie biuletynów i gazetek parafialnych, których jakość i liczba w ostatnich latach wyraźnie wzrasta. Parafie jak dotąd, w warunkach polskich, z przyczyn technicznych i ekonomicznych, posiadają niewielkie możliwości zakładania i prowadzenia radia ewangelizacyjnego. Mogą natomiast proboszczowie włączać się, na miarę możliwości, w działalność już istniejących środków społecznego przekazu na poziomie diecezji czy kraju, czyniąc ich przez to zarazem bardziej obecnymi w swoim środowisku.

II Polski Synod Plenarny, który usiłuje podać nie tylko diagnozę stanu duszpasterstwa w diecezjach polskich, ale także wskazać kierunki rozwoju w najbliższych dziesięcioleciach, zamieścił w końcowym dokumencie obszerny materiał na temat wykorzystania w apostołstwie środków masowego przekazu. Wynika z tej informacji, że „*Kościół w Polsce dysponuje licznymi rozgłośniami radiowymi o zasięgu ogólnopolskim, diecezjalnym i parafialnym, a także telewizję lokalną pod nazwą TV Niepokalanów oraz stałymi programami w telewizji publicznej*”.¹¹⁵ Z dalszej lektury tekstu synodalnego można się dowiedzieć, że w 1997 roku w Polsce pracowało 46 rozgłośni diecezjalnych na 56 częstotliwościach. Szereg rozgłośni diecezjalnych utworzyło *Radio Plus*, które wciąż udoskonala swój przekaz i jest w fazie poszukiwania własnej tożsamości. W wielu środowiskach dużą popularnością cieszy się Radio

¹¹³ Kan. 779 kpk; Por. kan. 1063 1° kpk.

¹¹⁴ Tamże.

¹¹⁵ *II Polski Synod Plenarny* st. 47 s. 112.

Maryja, zwłaszcza ze względu na program poświęcony modlitwie i katechezie.¹¹⁶ Mówi się również we wspomnianym dokumencie o zupełnie nowych możliwościach informacyjnych, jak również ewangelizacyjnych nowego medium jakim jest internet na przykładzie serwerów „*Mateusz*” i „*Opoka*”.¹¹⁷

Mając na uwadze wolę ustawodawcy powszechnego, jak również naświetloną przez *Synod Plenarny* sytuację Kościoła w Polsce, należy przyglądać się postanowieniom synodów diecezjalnych w kwestii wykorzystania środków masowego przekazu w apostołstwie parafialnym, za które główna odpowiedzialność ponosi proboszcz.

Wypada najpierw zauważyć, że w niektórych dokumentach synodalnych spotykamy słuszne obserwacje na temat wzrostu wpływu informacyjnego i wychowawczego, szczególnie na dzieci i młodzież, środków społecznego przekazu, które są z reguły nośnikami jakiegoś orędzia, przekazują i urabiają poglądy i przekonania. Dlatego według tych ustawodawców istnieje paląca potrzeba formacji przygotowującej do dojrzałego korzystania ze środków przekazu, które mogą nieść destrukcję, ale mogą również przynieść nadzieję. Formacja ta powinna zmierzać do ukształtowania prawego sumienia, które pozwoli dokonywać prawidłowych wyborów w bardzo zróżnicowanym świecie wartości proponowanych przez media. Szczególny obowiązek w zakresie tej formacji spoczywa na duszpasterzach, którzy dla przygotowania wiernych do korzystania ze środków społecznego przekazu nie powinni zaniedbać żadnej z okazji, takich jak: kazania, homilie, nauki rekolekcyjne i stanowe, katechezy i wywiadówki, spotkania z grupami młodzieżowymi, kursy przedmażeńskie, kolęda, konfesjonał.¹¹⁸

Prawdą jest, że obowiązkiem proboszcza oraz jego współpracowników jest przestrzegać wiernych przed zgubnym wpływem środków masowej komunikacji, przygotowywać ich do właściwego odbioru, czy nawet wpływać na zmianę ich profilu. To jednak nie może być jedyną strategią duszpasterstwa, które przestrzega przed zagrożeniem, a nie szuka możliwości pozyskania tych możliwości oddziaływania dla głoszenia królestwa Bożego. Blisko takiego sposobu myślenia jest ustawodawca Kościoła Płockiego, który jest przekonany, że w pracy duszpasterskiej i katechetycznej, a nawet kaznodziejskiej, należy posługiwać się dostępnymi środkami masowego przekazu, takimi jak: prasa katolicka, książka religijna, audio i wideo kasety. Podobnie niektóre inne synody doceniają znaczenie środków przekazu w życiu jednostek oraz wspólnot, dlatego widzą potrzebę szerszego ich

¹¹⁶ Tamże.

¹¹⁷ Tamże st. 49 s. 112.

¹¹⁸ *Synod Archidiecezji Wrocławskiej* s. 211; *IV Synod Diecezji Tarnowskiej* st. 66 § 1 s. 82; *Statuty Archidiecezji Lwowskiej w Lubaczowie* st. 65 § 1 s. 41.

włączenia w głoszenie Ewangelii oraz kształtowanie postaw chrześcijańskich. Postulują też, aby prasa katolicka oraz rozgłośnie radiowe, a nawet telewizja, stawały się ponadparafialnymi ośrodkami oddziaływania duszpasterskiego, ważnymi źródłami informacji oraz narzędziem formacji apostołskiej, zwłaszcza dla młodych chrześcijan. W podobnym duchu brzmi deklaracja, że Kościół w wypełnianiu nakazu przepowiadania Ewangelii czuje się zobowiązany do możliwie jak najszerszego posługiwania się środkami masowego przekazu w duszpasterstwie, a także do uczenia wiernych właściwego korzystania z nich w życiu codziennym.¹¹⁹ W tym celu, niektórzy ustawodawcy, zobowiązują proboszczów do promocji prasy religijnej i książek poprzez kolportaż, tworzenie obyczaju ofiarowywania w prezencie dobrej książki, organizowanie czytelni i parafialnych bibliotek, zaopatrywanych na bieżąco w pozycje wydawnictw katolickich. Niektóre ustawy synodalne wymieniają tytuły czasopism, które szczególnie powinny być proponowane do czytania w parafiach. W większych parafiach należy zadbać również o wypożyczalnie kaset zawierających programy religijne. Prowadzenie biblioteki, czytelni czy innego miejsca promocji może proboszcz powierzyć stowarzyszeniom wiernych czy innym grupom apostołskim. Biblioteki oraz czytelnie mogą być miejscem szerzenia, zwłaszcza w małych wspólnotach, umiejętności analizowania oraz dyskusowania artykułów z prasy czy książek o tematyce religijnej. Wartościowe filmy czy nagrania magnetofonowe ustawy synodalne zalecają do wykorzystania w ramach katechizacji dzieci i młodzieży oraz w prowadzonych przez parafie katechezach przedmażeńskich.¹²⁰

Zniesienie cenzury państwowej, jak również w sposób pozytywny zagwarantowanie prawa kościelnych osób prawnych do wydawania prasy, książek i innych druków oraz zakładania i posiadania wydawnictw,¹²¹ stworzyło parafiom warunki do wydawania czasopism, informatorów czy biuletynów o charakterze i zasięgu parafialnym. Liczne parafie w poszczególnych diecezjach z tego uprawnienia chętnie korzystają.

¹¹⁹ *XLII Synod Diecezji Płockiej* st. 305 s. 127; *Synod Archidiecezji Przemyskiej* st. 104 § 1-2 s. 38-39; *IV Synod Diecezji Tamowskiej* st. 52 § 2 s. 80 i st. 58 § 1-3 s. 81; *Statuty Archidiecezji Lwowskiej w Lubaczowie* st. 52 § 2 s. 39 i st. 57 § 1-3 s. 39; *I Synod Archidiecezji Białostockiej* st. 156 s. 55.

¹²⁰ *II Synod Diecezji Lubelskiej* st. 525 s. 164; *IV Synod Diecezji Tarnowskiej* st. 55 § 1-2 s. 80; *Statuty Archidiecezji Lwowskiej w Lubaczowie* st. 55 § 1-2 s. 39; *Synod Archidiecezji Przemyskiej* st. 105 § 1-4 s. 39; *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej* st. 598 s. 327-328; *I Synod Diecezji Łowickiej* st. 169 s. 53; *Poznański Synod Archidiecezjalny* s. 136; *II Synod Diecezji Częstochowskiej* st. 4.3.1. s. 52; *III Synod Diecezji Kieleckiej* st. 6 s. 192.

¹²¹ *Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej* art. 46 ust. 1.

Publikacje te, wydawane w różnych odstępach czasu, mają najpierw na celu informowanie miejscowej społeczności o przejawach życia parafialnego, które miały miejsce lub są przewidziane oraz budowanie własnej tożsamości wspólnoty parafialnej poprzez obieg najbardziej istotnych informacji. Wydawane pismo parafialne posiada zazwyczaj również aspekt ewangelizacyjny, co wyraża się w artykułach redakcyjnych proboszcza czy publikacjach innych członków zespołu. Celem jakby ubocznie osiągalnym, ale z punktu widzenia duszpasterstwa bardzo istotnym, wspomnianych przedsięwzięć edytorskich, jest gromadzenie wokół tego, nawet skromnego dzieła, grupy współpracowników, ludzi ofiarnych, często zapaleńców, którzy ofiarowują swój czas i zdolności na rzecz apostołstwa parafialnego.

Proboszczowie znajdują w niektórych dokumentach synodalnych wyraźne potwierdzenie i poparcie dla tych inicjatyw duszpasterskich. Wyraża się to najpierw w ogólnej zachęcie skierowanej do duchownych i wiernych świeckich do przygotowywania i publikowania teksów pomocnych w dziele ewangelizacji. Jeszcze nieco dalej idącym jest stwierdzenie, że w upowszechnianiu informacji oraz formowania przekonań, ważną rolę mogą odegrać pisma lokalne, wydawane przez grupy apostołskie czy wspólnoty parafialne.¹²² Jest tu zawarta wyraźna zachęta to podejmowania inicjatyw wydawniczych nie tylko przez parafie z inicjatywy proboszcza, ale również przez mniejsze środowiska, którym jednak proboszcz winien towarzyszyć życzliwą radą, pomocą merytoryczną, a bardzo często i wsparciem finansowym. Jest to jednak inwestycja ze wszech miar celowa, zmierza bowiem do uruchomienia dla celów apostołstwa niedoceniany jeszcze potencjał środków społecznego przekazu.

Oprócz lokalnych czasopism parafialnych proboszcz ma do dyspozycji jeszcze inne, tradycyjne sposoby komunikowania się z parafią. Są to przede wszystkim ogłoszenia duszpasterskie, podawane do wiadomości w niedziele i święta, a następnie umieszczane w gablotce parafialnej. Wielu duszpasterzy zauważa jednak na niską skuteczność tej formy informacji, co odbija się negatywnie na udziale w wielu zapowiadanych przedsięwzięciach. Pomimo to ustawodawcy diecezjalni nadal zobowiązują proboszczów do wykorzystywania tego sposobu docierania do wiernych, niezależnie od poszukiwania nowszych i bardziej skutecznych środków komunikacji.¹²³

Troska ustawodawców o skuteczny przekaz słowa Bożego głoszonego w formie homilii, kazań katechizmowych czy konferencji przejawia się w dokumentach sy-

¹²² *Synod Archidiecezji Przemyskiej* st. 106 § 1-2 s. 39; *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej* st. 173 s. 206; *Drugie Synod Diecezji Włocławskiej* st. 103 s. 32.

¹²³ *Poznański Synod Archidiecezjalny* s. 93; *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej* s. 424; *IV Synod Diecezji Tarnowskiej* st. 63 § 1 s. 81; *Statuty Archidiecezji Łwowskiej w Lubaczowie* st. 62 § 1 s. 40.

nodalnych także w staraniu o zabezpieczenie technicznych warunków słyszalności tego orędzia. Jest rzeczą znamionną, że w większości ustawach pojawiają się postulaty, aby kościoły i kaplice oraz inne miejsca głoszenia słowa Bożego były odpowiednio nagłośnione dzięki sprawnym urządzeniom nagłaśniającym. Jest rzeczą proboszcza, przypominając prawodawcy, aby głos kaznodziei był słyszany w każdej części kościoła, w zakrystii i w przedsionkach.¹²⁴

Ostatnie lata przynoszą coraz to nowe sposoby przekazywania informacji, co obserwujemy dziś na przykładzie internetu. Pojawienie się tych najnowszych środków komunikacji społecznej synody ledwie odnotowują.¹²⁵ A przecież medium to, jak się wydaje, stwarza zupełnie nowy etap w komunikacji społecznej, porównywalny może z wynalezieniem druku. Czynna obecność poszczególnych instytucji oraz ludzi Kościoła w przestrzeni cybernetycznej, powstawanie coraz to nowych serwerów o charakterze katolickim, wreszcie instalowanie i posiadanie przez proboszczów i wiele parafii stron internetowych sprawia, że ten sposób komunikacji społecznej może mieć niebawem swoje własne miejsce także w przekazie Ewangelii. I chociaż ewangelizacja dokonuje się zasadniczo na płaszczyźnie kontaktu osób, to również i ta forma porozumienia może być bardzo pożyteczna w przepowiadaniu słowa Bożego.

Możliwości wykorzystania dla ewangelizacji środków społecznego przekazu są rozległe i zasadniczo doceniane przez ustawy synodalne. Jednak bardzo szybki rozwój tej dziedziny życia sprawia, że prawodawcy nie zawsze nadążają ze stosownymi normami czy sugestiami za szybko zmieniającą się rzeczywistością. Zachęty do korzystania w parafiach z rzutników i przezroczy ekranów oraz projektorów filmowych, magnetofonu i magnetowidu, są z pewnością uzasadnione, ale z pewnością niezupełnie wystarczające.

4. Wnioski

Przekaz wiary, realizowany na różnych poziomach, przy pomocy bardzo zróżnicowanych środków i metod, jest wpisany nieodłącznie w posługę proboszcza parafii. Przez głoszenie słowa Bożego buduje on wspólnotę parafialną zanim jeszcze będzie gotowa przyjąć łaski sakramentów.

Jest rzeczą zrozumiałą, że tak ważna dziedzina życia Kościoła, jaką jest nauczanie wiary, musiała znaleźć u synodalnych ustawodawców wystarczająco dużo uwa-

¹²⁴ *Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej* st. 128 s. 192; *II Synod Diecezji Lubelskiej* st. 84 s. 32; *I Synod Diecezji Elckiej* st. 484 s. 84; *III Synod Diecezji Kieleckiej* s. 163; *IV Synod Diecezji Tarnowskiej* st. 11 s. 73; *Statuty Archidiecezji Lwowskiej w Lubaczowie* st. 11 s. 25-26; *I Synod Diecezji Łowickiej* st. 139 s. 141; *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej* st. 213 s. 102.

¹²⁵ *I Synod Archidiecezji Białostockiej* st. 789 s. 201; *III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej* st. 120 s. 124.

gi w postaci norm konkretyzujących prawo powszechne. W problematyce przepowiadania sporo miejsca zajmuje homilia jako najbardziej powszechna forma, której rola znacznie wzrosła w okresie posoborowym. Ustawodawcy z całym naciskiem przypominają proboszczom obowiązek głoszenia homilii w niedziele i święta nakazane, a nawet w inne dni, kiedy gromadzi się większa ilość wiernych.

W parze z tym obowiązkiem głoszenia idzie nakaz szczególnej staranności w przygotowywaniu słowa niosącego zbawienie. Niektórzy ustawodawcy wprost domagają się opracowywania wystąpień na piśmie, przynajmniej w pierwszych latach kapłaństwa, co może być pewnym sposobem mobilizacji.

Wymóg staranności w przygotowaniu homilii czy kazań odnosi się najpierw do treści tych wystąpień, podających zdrową naukę, czasu trwania, ale również formy, która będzie możliwa do przyjęcia przez współczesnego słuchacza. W trosce o należyte przygotowanie niektórzy ustawodawcy proponują udział świeckich w przygotowywaniu niedzielnej homilii, wsłuchiwanie się w ich opinie i potrzeby, co może być szansą dla przeżywającego niekiedy kryzys kaznodziejstwa.

Integralną częścią sprawowanych obrzędów liturgicznych jest homilia obrzędowa, do której ustawodawcy przywiązują duże znaczenie ewangelizacyjne. Szczególna wrażliwość ludzi przeżywających narodziny dziecka, zawarcie małżeństwa czy pogrzeb sprawia, że momenty te mogą odegrać znaczącą rolę w przekazie słowa Bożego, niekiedy prozą życia jest zagłuszone.

W praktyce duszpasterskiej znacznie mniejszą rolę w ostatnim czasie ogrywają kazania katechizmowe. Jednak ustawy synodalne nie rezygnują z ich przydatności dla systematycznego wykładu prawd wiary, rozpisanych na niedziele i święta roku liturgicznego w ramach programu duszpasterskiego diecezji czy nawet parafii.

Ciągle żywym i owocnym przepowiadaniem słowa Bożego są rekolekcje i misje parafialne, chociaż i tu mają miejsce poszukiwania nowszych form, bardziej angażujących zwłaszcza współpracowników świeckich. Rola proboszcza, który choć sam nie jest głosicielem tych form we własnej parafii, ale przygotowuje ją do otwarcia się na słowo jest przez synody wyraźnie dostrzeżona. Jest on zobowiązany również do popierania rekolekcji zamkniętych dla różnych grup i wspólnot ożywiających w ten sposób spoteczność parafialną.

Odpowiedzialność proboszcza za nauczanie wiary jest widoczne także na płaszczyźnie katechezy realizowanej w ramach zajęć szkolnych, ale również w rozlicznych formach katechezy parafialnej, dla której ustawodawcy przewidują w tej wspólnocie ważne miejsce. Posługa ta wiąże się często z udzielaniem sakramentów, których szafarstwo we wspólnocie parafialnej jest szczególnie zlecone proboszczowi.

Dziedzina środków przekazu w posłudze duszpasterskiej parafii jest zauważona przez ustawodawców synodalnych, chociaż wskazane możliwości działania w tej

dziedzinie bywają dziś już mało przydatne, a z pewnością nie są wystarczające w szybko zmieniającym się świecie mediów. Trzeba się liczyć z faktem, że ustawy synodalne w sposób bardzo ogólny wskazują na siłę oddziaływania środków masowej komunikacji, których siły duszpasterz winien być nie tylko świadomy, ale z ich coraz to nowych możliwości powinien korzystać.

Posługiwanie proboszcza w zakresie głoszenia słowa Bożego w ustawach synodalnych zostało potraktowane zasadniczo wystarczająco, z uwzględnieniem zwłaszcza form tradycyjnych, wypróbowanych, ciągle jeszcze skutecznych. W czasach zmieniających i ciągle doskonalonych możliwości oddziaływania na człowieka dziedzina ta musi jednak na bieżąco konfrontować skuteczność przekazu, poszukując nowych w tym zakresie możliwości. Ustawy synodalne choć z pewnością nie mogą dać gotowych recept owocności misji nauczania w Kościele, to jednak mogą wytyczać tu nowe kierunki. Wydaje się, że synody polskie dobrze pielęgnując zasłużone i sprawdzone tradycje, nie zwracają wystarczającej uwagi na pojawiające się nowe możliwości. Odnosi się to zwłaszcza do środków masowej komunikacji, których wykorzystanie w apostołstwie jest z pewnością ciągle niewystarczające.